

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

SASKARSMES TIESĪBA UN TĀS REALIZĀCIJA

BAKALaura DARBS

Autore: **Ilze Rozentāle**

Studenta apliecības Nr.: 11149

Darba vadītājs: Docents **Erlens Kalniņš**

RĪGA 2015

Satura rādītājs

Apzīmējumu saraksts	3
Anotācija	4
Annotation	5
Ievads	6
1. AIZGĀDĪBAS INSTITŪTA UN SASKARSMES TIESĪBAS VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA.....	8
1.1. 1937.gada 28.janvārī pieņemtais Civillikums	8
1.2. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss	12
1.3. 1993.gada 1.septembrī atjaunotā Civillikuma Ģimenes tiesību daļa.....	21
2. AIZGĀDĪBAS INSTITŪTA UN SASKARSMES TIESĪBAS MŪSDIENU REGULĒJUMS	25
2.1. Saskarsmes tiesības jēdziens	25
2.2. Saskarsmes tiesības noteikšana	29
3. SASKARSMES TIESĪBAS REALIZĀCIJA	35
3.1. Atbildība par tiesas nolēmuma izpildi	35
3.2. Saskarsmes persona	43
3.3. Informācija	44
Kopsavilkums	48
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	50

Apzīmējumu saraksts

Civillikums – Latvijas Republikas Civillikums

Civilprocesa likums – Latvijas Republikas Civilprocesa likums

Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss

Anotācija

Aktuālā tiesu prakse rāda, ka vecāks, kuram ar tiesas spriedumu nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība vai noteikta ikdienas aizgādība pār bērnu, ļaunprātīgi izvairās vai kavē tiesas sprieduma izpildi par saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību.

Autore izvirza uzdevumu konstatēt, vai un kādi grozījumi nepieciešami mūsdienu ģimenes tiesību regulējumā, lai tiktu noteikta efektīva vecāku atbildība par tiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, ļaunprātīgu nepildīšanu vai kavēšanu. Autore secina, ka plānotās izmaiņas Latvijas Republikas Civillikumā un Civilprocesa likumā, kuras ierosina noteikt kārtību, kādā izpildāmi nolēmumi, kas izriet no saskarsmes tiesībām, salīdzinot ar ģimenes tiesību vēsturisko attīstību kalpos kā efektīvs preventīvs līdzeklis, lai atturētu vecākus no tiesas nolēmuma nepildīšanas, taču pilnībā neatrisinās vecāku atbildības jautājumu. Autore ierosina izvērtēt piespiedu izpildes līdzekļu, naudas soda un telpu atvēršanu piespiedu kārtā, piemērošanas problemātiku, ņemot vērā ietekmi uz bērnu, izslēdzot iespēju personu atbrīvot no naudas soda vai to samazināt.

Atslēgvārdi: Saskarsmes tiesība, vecāku atbildība, nolēmums, piespiedu izpilde, aizgādības institūts, vēsturiskā attīstība, efektivitāte.

Annotation

According to the situation in courts, parent who is considered to realize the Custody rights of the child, avoids to respect the Law and the judgment of the Court which determines that the other parent has all rights to use the Access rights.

Author of this research will certify if there are and what kind of amendments should be suggested in the Family law in Latvia to force parents to observe and respect the judgment of the Court which includes the form of the use of the Access rights. The author of this work has come to a conclusion that planned changes in the Law, which suggest the order of the execution of judgements connected with Access rights should be effective comparing the historical legislation, although it will not completely solve the problem of the parental responsibility. The author suggests to estimate if it is possible to consider to exclude the possibility to decrease the fine or remove the fine as the compulsory fulfillment. The author suggests to consider how the compulsory household opening will affect the child according to the priority of rights of the child.

Keywords: Access rights, parental responsibility judgment of the Court, , compulsory fulfillment, Custody rights, historical legislation, usefulness.

Ievads

Saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikumu, ikvienam bērnam ir tiesības uzturēt tiešus kontaktus un personiskas attiecības ar jebkuru no vecākiem, precīzāk, likumdevējs šīs tiesības definē kā saskarsmes tiesību. Saskarsmes tiesības realizācija saskaņā ar pēdējo gadu tiesu praksi ir apgrūtināta. Tiesu prakse rāda, ka palielinās prasības pieteikumu par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu skaits, jo vecāks, kuram tiesa piešķirusi tiesību īstenot ikdienas aizgādību vai vecāks, kurš īsteno atsevišķu aizgādību, ļaunprātīgi izvairās no tiesas sprieduma pildīšanas. Likumdevējs nav noteicis atbildību vecākam, ja vecāks nepilda ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību.

Pašlaik aktualizējies jautājums, kā vecākus piespiest pildīt un atzīt ar tiesas nolēmumu un ar likumu noteikto bērna tiesību uzturēt tiešus kontaktus un personiskas attiecības ar jebkuru no vecākiem. Latvijas Republikas Saeimas Juridiskā komisija ir izstrādājusi likumprojektus, kuri paredz vairākus būtiskus grozījumus Civillikumā, kā arī Civilprocesa likumā, tai skaitā, saistībā ar vecāka atbildību par tiesas nolēmuma nepildīšanu.

Bakalaura darbā norādītajā secībā tiks pētīts aizgādības un saskarsmes institūta vēsturiskais regulējums salīdzinājumā ar aktuālo ģimenes tiesību regulējumu un ierosināto grozījumu ģimenes tiesību likumdošanā lietderīgums nolūkā konstatēt, vai un kādi grozījumi nepieciešami mūsdienu ģimenes tiesību likumdošanā, lai tiktu noteikta efektīva vecāku atbildība par tiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, nepildīšanu.

Darba mērķis ir konstatēt, kādi grozījumi nepieciešami mūsdienu ģimenes tiesību regulējumā, lai tiktu noteikta efektīva vecāku atbildība par tiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, nepildīšanu, kā arī noskaidrot saistītās nepilnības mūsdienu ģimenes tiesību regulējumā, kas skar nolēmumu, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, ļaunprātīgu nepildīšanu. Lai sasniegtu mērķi, teorētiskajos materiālos tiks izpētīta saskarsmes tiesības būtība, tās realizācijas kārtība, praktiski tiks pētīta pašreizējā aktualitāte, proti, tiesas nolēmumi, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām. Ņemot vērā tiesas pienākumu ievērot lietu, kas izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām, konfidenciālo raksturu, tiesu nolēmumi,

kas izmantoti šajā pētniecības darbā, ir anonimizēti un darba autores analīze neiekļauj nolēmumā norādītos personu datus un tiesvedībā esošo civillietu numurus.

Bakalaura darbā tiks izmantoti vairāki avoti: Latvijas Republikas Civillikums aktuālajā redakcijā un vēsturiskajās redakcijās, Latvijas Republikas Civilprocesa likums, Latvijas Republikas Krimināllikums, Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas nolēmumi, profesora J.Vēbera zinātniskie raksti, normatīvo aktu komentāri, I. Lībiņas – Egneres „Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai” .

1. AIZGĀDĪBAS INSTITŪTA UN SASKARSMES TIESĪBAS VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

1.1. 1937.gada 28.janvārī pieņemtais Civillikums

Latvijas tiesību sistēmā privāto tiesību jomā līdz pat 1937.gada 28.janvārim nebija izstrādāts vienots likums. 19. gadsimta sākumā Latvijā tika piemērots 1817.gada Kurzemes zemnieku un 1819.gada Vidzemes zemnieku likums, kas visai skopi regulēja vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumus.¹ Vēlāk Latvijas austrumu daļā - Latgalē spēkā bija Krievijas impērijas likumu kopojuma ("Svod zakonov" - 1832.g.) X sējuma I grāmata, bet Latvijas rietumu un ziemeļu daļā - Vidzemē un Kurzemē - Baltijas guberņu Vietējo likumu kopojuma III daļa - Civillikumi (1864.gads). 1919.gada janvārī daļā Latvijas teritorijas uz neilgu laiku varu ieguva padomju valdība ar P. Stučku priekšgalā, kas nekavējoties Latvijā pārņēma padomju Krievijas 1917.- 1918.gada ģimenes likumdošanu. Ar šīs valdības 1919.gada 8.janvāra lēmumu padomju varas pārvaldītajā teritorijā spēkā stājās it kā patstāvīgs, bet analogs Krievijas 1918.gada likumam "Civilstāvokļa aktu, laulības, ģimenes un aizbildnības tiesību kodekss". Šī likumdošana bija tikai daļā Latvijas teritorijas un uz īsu brīdi. Turpmākā ģimenes tiesību reforma Latvijā notika ar 1921.gada 1.februāra "Likumu par laulību", kas visā Latvijas teritorijā bija spēkā līdz 1938.gada 1.janvārim. Šis likums regulēja laulības noslēgšanu, laulības spēkā neesamību un laulības šķiršanu, tomēr joprojām negrozītas palika laulāto personiskās un mantiskās tiesības, vecāku un bērnu tiesības un pienākumi.²

1938. gada 1.janvārī stājās spēkā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikums, kura pirmajā daļā bija ietverts ģimenes tiesību regulējums.

Ar Civillikuma spēkā stāšanos tika atcelti Latgales Civillikums, Vispārējais zemnieku nolikums, Vidzemes zemnieku un Kurzemes zemnieku likumi un likuma par laulību I – VII nodaļa. Tiesiskās attiecības, kas uz likuma vai darījuma pamata bija radušās pirms Civillikuma spēkā stāšanās, tika apspriestas pēc iepriekšējiem likumiem.³

Civillikuma pirmā daļa, ģimenes tiesības, reglamentēja laulības, radniecības,

¹ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

² Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

³ Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību. Latvijas Vēstnesis, 1995. 15.decembris, nr.195

aizbildniecības un aizgādības attiecības. Civillikumā, pamatā saglabājot daudzas Latvijai jau tradicionālas kļuvušās Baltijas guberņu Vietējo likumu kopojuma normas, tās tika pārskatītas, ievērojot tā laika jaunāko Eiropā - Šveices 1907.gada Civillikodu. Vecāku un bērnu attiecībās bija krasi izteikta atšķirība ne tikai laulībā un ārīnā dzimušo bērnu izcelšanās noteikšanā, bet arī viņu tiesiskajā stāvoklī iepretim citiem vecākiem un citiem radniekiem.⁴

Civillikuma 1937.gada redakcijā nozīmīgākie grozījumi salīdzinājumā ar agrāko tiesisko regulējumu atrodami tieši ģimenes tiesībās. Tomēr atšķirībā no mantojuma tiesībām būtiskākie grozījumi ģimenes tiesībās tika izdarīti nevis ar jauno Latvijas 1937.gada Civillikumu, bet gan ar jau 1921.gada "Likumu par laulību". Ar Latvijas 1937.gada Civillikumu šie ar "Likumu par laulību" izdarītie grozījumi ar dažām nelielām izmaiņām tika tikai apstiprināti.⁵

Vecāku aizgādības tiesību institūta būtība, pienākums rūpēties un gādāt par saviem bērniem, dodot tiem uzturu, apģērbu, audzināšanu, ir atspoguļota jau Vietējo civillikumu kodifikācijā un vēlāk, izstrādājot Latvijas 1937.gada Civillikumu, likumdevējs pārņēma daudzus kodifikācijā noteiktos pamatprincipus vecāku tiesību un pienākumu noteikšanā.⁶

1937. gada Civillikumā ģimenes tiesības tiek sadalītas četrās nodaļās: laulības tiesības, vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumi, radniecība un svainība, kā arī aizbildnība un aizgādība.

Par vienu no būtiskākajām jaunā Civillikuma iezīmēm jāatzīst, ka tā uzmanības centrā atrodas nevis indivīds, bet gan ģimene. Ar ģimeni jaunajā Civillikumā saprot vienu vienību, kā vienu "mēs", bet ne divus "es" (vīrs un sieva).⁷

Latvijas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļa paredzēja, ka vecāku un bērnu attiecības šķirojamas personiskajās un mantiskajās attiecībās un ka šajās attiecībās galvenā loma ir varai, kas ir vecākiem pār bērniem un ko sauc par vecāku varu. Tā dod vecākiem tiesības pār saviem bērniem un uzliek arī pienākumus.⁸

⁴ Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

⁵ Švarcs F. Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.

⁶ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

⁷ Švarcs F. Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.

⁸ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

Latvijas 1937.gada Civillikumā netiek konkrēti minēts aizgādības institūts. Taču jēdziens “vecāku vara” būtībā pielīdzināms aizgādības institūtam, ja salīdzina 177.panta pirmā teikuma saturisko nozīmi ar pašlaik aktuālās Civillikuma redakcijas 177.panta I. daļu.

Latvijas 1937.gada Civillikums īpaši uzsver tēva izšķirošo vārdu ģimenes attiecībās, precīzāk, “tēva balsi”. Domstarpību gadījumā attiecībā uz vecāku varu tēva balsij ir izšķirošā nozīme. Šeit iezīmējas atšķirība no mūsdienu Civillikuma aktuālā regulējuma, kur, pirmkārt, likumdevējs nav noteicis, kā izšķirt vecāku domstarpības ārpustiesas kārtībā, otrkārt, kuram vecākam pieder prioritāras tiesības domstarpību gadījumā.

Tēva vara un līdz ar to tiesības lēmumu pieņemt vienpersoniski tika aizstātas ar tēva balsi prioritāti.⁹

Latvijas 1937.gada Civillikuma 177.pants nosaka, *ka līdz pilngadības sasniegšanai bērni atrodas vecāku varā. Laulības laikā abi vecāki izlieto šo varu kopīgi. Ja laulāto starpā izceļas domstarpība, izšķirēja balsis pieder tēvam.*¹⁰

Civillikums, tāpat, atšķirībā no mūsdienu regulējuma, kur pastāv abu dzimumu vienlīdzība ģimenes attiecībās, īpaši uzsver tēva lomu ģimenē, taču Civillikumā bērna tiesību aizsardzības nolūkā ir paredzētas arī mātes tiesības vērsties bāriņtiesā. Līdz ar to tēva balsis prioritāte nav absolūta visas situācijās.

Saskaņā ar Latvijas 1937.gada Civillikuma 178.pantu, *ja māte pārlicinās, ka tēva griba vai viņa rīcība par bērniem nāk pēdējiem par ļaunu, viņa var lūgt bāriņtiesu, lai uzaicina tēvu grozīt savu gribu vai rīcību. Ja bāriņtiesa to atzīst par nepieciešamu, viņa var bērnu audzināšanu uzdot vienīgi mātei.*¹¹

Civillikuma 178.panta otrais teikums būtībā ir agrīns atsevišķu aizgādības tiesību regulējums. Detalizētāk šādu bāriņtiesas kompetenci atņemt vecāku varu, precīzāk, piešķirt viena vecāka atsevišķu aizgādību otram vecākam, nosaka Latvijas 1937.gada Civillikuma 198.panta 5.punkts un 200.pants.

Civillikuma 200.pants nosaka, *ka, ja vecāki nelietīgi izlieto vecāku varu un sevišķi ar bērniem slikti apietas, bāriņtiesa var vainīgam vecākam atņemt vecāku varu, atstājot bērnus otra vecāka varā, kā arī, ja otra vecāka vara nepietiekoši*

⁹ Švarcs F. Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Tiesu namu aģentūra, 2011.

¹⁰ Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937.gada izdevums. LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1998.

¹¹ Turpat¹⁰

aizsargā bērnus no vainīgā vecāka kaitīgā iespaida vai ja vainīgi abi vecāki, iecelt bērniem aizbildni. Bāriņtiesas lēmumu par vecāku varas atņemšanu iesniedzami apgabaltiesai apstiprināt.

198.panta 5.punkts nosaka, ka *vecāku vara izbeidzas, kad tā atņemta ar bāriņtiesas lēmumu vai ar krimināltiesas spriedumu.*¹²

No Latvijas 1937.gada Civillikuma 177.panta otrā teikuma, kas nosaka, ka laulības laikā abi vecāki izlieto vecāku varu kopīgi, būtībā var secināt, ka laulības šķiršanas rezultātā vecāku varu pār bērnu realizē viens no vecākiem.

To precīzāk nosaka Civillikuma 181.pants, proti, *vecāku vara pieder tam vecākam, pie kura bērni atstāti. Ja mirst tas vecākais, pie kura bērni atstāti, kā arī, ja viņam nav iespējams vecāku varu izlietot, pie viņa bijušie bērni pāriet otra vecāka varā, izņemot gadījumus, kad attiecīgā bāriņtiesa, ar apgabaltiesas apstiprinājumu, bērnu labā atzīst par vajadzīgu iecelt viņam aizbildni.*

Katram vecākam jāpiedalās, samērā ar saviem mantas līdzekļiem, to bērnu uzturēšanā, kuri palikuši pie otra vecāka.

Savukārt, Latvijas 1937.gada Civillikuma 180.pants nosaka, ka, *ja laulību šķir vai atzīst par neesošu un vecāki nevar vienoties, pie kura no viņiem lai paliek bērni, tad šo jautājumu, noklausoties pēc iespējas bērnu vēlēšanos, ja tie sasnieguši četrpadsmit gadu vecumu, izšķir tiesa, ievērojot bērnu intereses.*¹³

No iepriekšminētā var secināt līdzību ar mūsdienu Civillikuma regulējumu, proti, Latvijas 1937.gada Civillikuma 181.pants iezīmē ikdienas aizgādības nodibināšanu, proti, bērna aprūpes un uzraudzības turpināšanu tam vecākam, pie kura bērns dzīvo vecāku šķirtas kopdzīves gadījumā. Kā arī tāpat kā mūsdienu regulējumā uzsver vecāku kopīgas aizgādības pār bērnu turpināšanos un, tāpat, uzturēšanas pienākumu šķirtas kopdzīves gadījumā.

Latvijas 1937.gada Civillikuma 182.pants nosaka, ka *katrs vecākais var satīties ar bērniem, kas atstāti pie otra vecāka. Šādas tiesības izlietošanas veidu un laiku, ja vecāki par to nevienojas, noteic mertiesnesis.*¹⁴

Latvijas 1937.gada Civillikumā nav minēts tāds jēdziens kā saskarsmes tiesība,

¹² Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937.gada izdevums. LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1998.

¹³ Turpat ¹²

¹⁴ Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937.gada izdevums. LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1998.

taču 182.pants būtībā nosaka vecāka tiesības izmantot saskarsmes tiesību ar bērnu precīzāk, uzturēt tiešus kontaktus un personiskas attiecības ar bērnu. Latvijas 1937.gada Civillikumā jēdziens “saskarsmes tiesība” tiek aizstāta ar jēdzienu “tiesības satikties ar bērniem”. Pants līdzīgi mūsdienu regulējumam nosaka, ka strīda gadījumā saskarsmes tiesības kārtību nosaka tiesa. Likumdevējs nemin bāriņtiesas pieaicināšanas obligātumu un institūciju kā tādu, tiesai nosakot tiesības satikties ar bērniem izmantošanas kārtību.

1937.gada Civillikums atšķirībā no mūsdienu regulējuma izdala laulības bērnus un ārļaulības bērnus.

Saskaņā ar Latvijas 1937.gada Civillikuma 155.panta I. daļu, *ārļaulības bērnam dodams mātes uzvārds, kāds viņai ir bērna dzimšanas laikā, un mātei pieder vecāku vara par viņu.*¹⁵

Šī ir būtiska atšķirība no mūsdienu regulējuma, jo mūsdienu regulējums neiedala laulības bērnus un ārļaulības bērnus, kā arī mūsdienu regulējums nosaka bērna atrašanos abu vecāku varā, tas ir, aizgādībā līdz pilngadības sasniegšanai neatkarīgi no tā, vai vecāki stājušies laulībā pirms bērna dzimšanas. Latvijas 1937.gada Civillikumā likumdevējs nav noteicis ārļaulībā dzimuša bērna tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar abiem vecākiem jeb saskarsmes tiesību ar tēvu, atrodoties mātes kā vecāka varā. Iespējams, šāda tiesība ir izsecināma, kopumā vērtējot 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību normas, taču konkrēta, patstāvīga norma, kas noteiktu ārļaulībā dzimuša bērna tiesības uzturēt kontaktus ar otru vecāku, nepastāv.

Pie tam, 161.pants nosaka, ka *ārļaulībā dzimušie bērni iegūst laulībā dzimušo bērnu tiesības tikai ar savu vecāku laulības noslēgšanas dienu.*¹⁶

1.2. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss

Latvijas 1937.gada Civillikums bija spēkā aptuveni trīs gadus.

Padomju okupācija un Latvijas varmācīga aneksija PSRS sastāvā 1940.gadā uz pusgadsimtu pārtrauca neatkarīgās Latvijas ģimenes likumdošanu. Ar PSRS

¹⁵ Turpat ¹⁴

¹⁶ Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937.gada izdevums. LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1998.

Augstākās padomes Prezidija 1940.gada 26.novembra dekrētu anektētajās Baltijas valstīs - Latvijā, Igaunijā un Lietuvā - tika piemērota Krievijas Federācijas civilā likumdošana. Sakarā ar to Latvijā spēkā bija Krievijas Federācijas 1926.gada 19.novembrī pieņemtais Laulības, ģimenes un aizbildnības likumu kodekss. Steigā tika pieņemti arī citi tiesību akti: par civilstāvokļa aktu reģistrāciju, aizbildnības un aizgādības iestādēm. Padomju ģimenes likumdošana Latvijā (ar nelielu izņēmumu Otrā pasaules kara laikā - vācu okupācijas periodā, kad Latvijā tika piemēroti arī neatkarīgās Latvijas likumi) pastāvēja līdz pat 1993.gadam. Zināms pagrieziena punkts tā laika tiesiskajā reglamentācijā bija 1968. - 1969.gads, kad tika pieņemti un stājās spēkā PSRS un savienoto republiku laulības un ģimenes likumdošanas pamati un Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodekss. Ar šiem likumiem notika zināma liberalizācija padomju ģimenes tiesībās.¹⁷

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss tika pieņemts 1969.gada 18.aprīlī un stājās spēkā 1969. gada 1.oktobrī. Līdz Latvijas 1937.gada Civillikuma atjaunošanai Latvijā 1993.gadā vecāku personiskās tiesības un pienākumus attiecībā pret bērniem regulēja tā saucamais „vecāku tiesību” institūts, kura normatīvais regulējums rodams Latvijas PSR Laulības un ģimenes kodeksā.¹⁸

Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 8.pants nosaka, ka, tostarp, *laulības noslēgšanu, attiecības starp laulātajiem, starp vecākiem un bērniem Latvijas PSR regulē Latvijas PSR likumdošana*. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 2.pants nosaka kodeksā regulējamās attiecības, proti, *kodekss nosaka laulības noslēgšanas kārtību un noteikumus, regulē personiskās un mantiskās attiecības, kas ģimenē rodas starp laulātajiem, starp vecākiem un bērniem, starp citiem ģimenes locekļiem, attiecības, kas rodas sakarā ar adopciju, aizbildnību un aizgādību, bērnu pieņemšanu audzināšanā, kā arī laulības izbeigšanas kārtību un noteikumus un civilstāvokļa aktu reģistrācijas kārtību*.¹⁹

Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa devītā nodaļa nosaka vecāku tiesības

¹⁷ Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

¹⁸ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

¹⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

un pienākumus bērnu audzināšanā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodekss nemin tādu terminu kā “vecāku vara” vai “tēva balss izšķirošā nozīme” kā tas dominē Latvijas 1937.gada Civillikuma regulējumā. Būtībā jēdziens “vecāku tiesības un pienākumi” ir aizstājis Latvijas 1937.gada Civillikumā minēto “vecāku varas” jēdzienu. Jēdzienu “vecāku tiesības un pienākumi” tāpat kā jēdzienu „vecāku vara” var pielīdzināt aizgādības institūtam mūsdienu Civillikuma regulējumā.

Saskaņā ar Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 61.pantu, *tēvam un mātei ir vienlīdzīgas tiesības un pienākumi pret saviem bērniem. Vecākiem ir vienādas tiesības un vienādi pienākumi pret saviem bērniem arī tajos gadījumos, kad viņu savstarpējā laulība ir šķirta.*²⁰

Pants būtībā nosaka vecāku, mātes un tēva, vienlīdzīgu juridisko statusu ģimenes tiesībās atšķirībā no Latvijas 1937.gada Civillikuma regulējuma, kur īpaši uzsvērtā tēva loma jautājumos, kas saistīti ar vecāku varu jeb aizgādību. Šī ir ārkārtīgi būtiska atšķirība no Latvijas 1937.gada Civillikuma un tuvināšanās mūsdienu regulējumam.

Šis likuma noteikums ir iztulkojams plašāk, proti, vecākiem vienādas tiesības un pienākumi ir arī tad, ja viņu laulība ir atzīta par spēkā neesošu, ja vecāku laulība nav šķirta, bet viņi dzīvo atsevišķi, kā arī tad, ja bērna vecāki vispār nav sastāvējuši laulībā, bet bērnam paternitāte ir noteikta.²¹ Šajā pantā sievietes un vīrieša tiesību vienlīdzības princips konkretizēts par vecākiem viņu attiecībās ar nepilngadīgajiem bērniem. Tas nozīmē, ka vecākiem, realizējot vecāku tiesības un pienākumus, savā rīcībā jābūt vienotiem un vecāku savstarpējās attiecības nevar ietekmēt bērna tiesību un pienākumu apjomu.²² Profesors J. Vēbers uzsver līdzību mūsdienu situācijai ģimenes tiesībās, proti, Pantā noteikto tiesību un pienākumu realizācija daudzos gadījumos ir visai sarežģīta, jo pēc vecāku laulības šķiršanas, kad attiecības starp vecākiem bieži vien ir naidīgas un bērns ir palicis pie viena no vecākiem, būtībā nav iespējams panākt abu atsevišķi dzīvojošo vecāku vienādu līdzdalību bērna audzināšanā, viņa interešu aizsardzībā.²³

Šādu vecāku vienlīdzību bērnu audzināšanas jeb no mūsdienu viedokļa, aprūpes jautājumos, uzsver arī Kodeksa 63.pants, kurš nosaka, ka *bērnu audzināšanas*

²⁰ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

²¹ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

²² Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

²³ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

*jautājumus izlemj abi vecāki, savstarpēji vienojoties. Ja vecākiem ir domstarpības, strīdu izšķir aizbildnības un aizgādības iestādes, piedaloties vecākiem, bet šī kodeksa 65.pantā paredzētajos gadījumos – tiesa.*²⁴

Izņēmuma gadījumos, ja tas nepieciešams bērnu interesēs, aizbildnības un aizgādības iestādes var uz laiku ierobežot tēvam vai mātei, kas nedzīvo kopā ar bērniem, tiesības tikt ar viņiem un piedalīties bērnu audzināšanā, vai arī, ja tēvs vai māte nepilda aizbildnības un aizgādības iestādes pieņemto lēmumu, izlemj jautājumu par strīda nodošanu tiesā saskaņā ar Kodeksa 65. pantu.²⁵

Pants nosaka līdzīgu kārtību mūsdienu regulējumam, proti, Civillikuma 178.panta II. daļai, kas nosaka vecāku kopīgu lēmumu pieņemšanu attiecībā uz bērnu un domstarpību risināšanu, iesaistot bāriņtiesu.

Saskaņā ar Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 35.pantu, *ja laulātie nevar vienoties, pie kura no viņiem pēc laulības šķiršanas bērni dzīvos un kādā apmērā būs jādod līdzekļi bērnu uzturēšanai, tiesai, izlemjot laulības šķiršanas lietu, vienlaikus jānosaka, pie kura no vecākiem, kuri bērni paliek. Izšķirot strīdu, pie kura no vecākiem dzīvos bērni, obligāti jāpiedalās aizbildnības un aizgādības iestādēm.*²⁶

Kodeksa 35.pants būtībā runā par ikdienas aizgādības noteikšanu laulības šķiršanas gadījumā. Pants tieši tāpat kā mūsdienu Civillikuma regulējums, proti, Civillikuma 77.pants, nosaka, ka laulības šķiršanas lietas izskatāmas, vienlaikus izlemjot jautājumus par, tostarp, kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību un bērna uzturētājiem, ja laulātie nav vienojušies iepriekš un attiecīgās prasības nav izlemtas pirms laulības šķiršanas. Prasījumu, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, izspriešanu vienlaikus nosaka arī Civilprocesa likuma 238.panta I. daļa.

Parasti kā aizbildnības un aizgādības iestādes šajās lietās piedalās rajonu (pilsētu) TDP IK TIN pēc bērna dzīvesvietas. Sagatavojot lietu tiesas sēdē, tiesa uzdod TIN pārbaudīt bērna un katra laulātā materiālos sadzīves apstākļus, kā arī noskaidrot, kuram no vecākiem bērns vairāk pieķerīs, un dot savu slēdzienu, pie kura

²⁴ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

²⁵ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

²⁶ Turpat ²⁴

no vecākiem mērķtiecīgi atstāt bērnu.²⁷

Aizbildnības un aizgādības iestādes mūsdienu Civillikuma regulējumā attiecīgi ir bāriņtiesa - pieaicinātā institūcija atzinuma sniegšanai. Bāriņtiesas pieaicināšanas obligātumu mūsdienās jautājumos par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību nosaka Civilprocesa likuma 239.panta II. daļa, kas atšķirībā no Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa precīzi nosaka atzinuma un bāriņtiesas pārstāvja piedalīšanos tiesas sēdē.

Tāpat arī Kodeksa 64.pants nosaka, ka, *ja vecāki nedzīvo kopā, jautājumu, pie kura no viņiem jādzīvo nepilngadīgajiem bērniem, izlemj vecāki, savstarpēji vienojoties. Ja vecāki nevar vienoties, strīdu izšķir tiesa. Ja iespējams, tiesai, ievērojot bērna vecumu un attīstības līmeni, jānoskaidro, pie kura no vecākiem bērns vēlas palikt. Tiesai jāņem vērā bērna izteiktā vēlēšanās, bet tā nav obligāta, ja tiesa atzīst, ka bērna vēlēšanās neatbilst viņa interesēm.*²⁸

Strīdus par nepilngadīgo bērnu dzīvesvietu, ja vecāki nevar par to vienoties, izšķir tiesa, parasti, reizē ar laulības šķiršanu. Tiesnesim, pieņemot pieteikumu par laulības šķiršanu un tiesai lietas izskatīšanas gaitā jānoskaidro, vai laulātie panākuši vienošanos par bērnu audzināšanu laulības šķiršanas gadījumā. Jēdzienā "vecāki nedzīvo kopā" ietilpst arī tādi gadījumi, kad vecāki dzīvo vienā dzīvoklī vai mājā, bet viņu savstarpējās un ģimenes attiecības ir pārtrauktas. Tiesa šādus strīdus var izskatīt arī tad, ja vēl nav ierosināta lieta par vecāku laulības šķiršanu, vai pēc viņu laulības šķiršanas, vai arī ja vispār bērna vecāki nav sastāvējuši savstarpējā laulībā, bet ir noteikta bērna paternitāte. Puses strīda izšķiršanā par nepilngadīgo bērnu dzīvesvietu ir tikai bērna vecāki neatkarīgi no tā, vai viņi sastāv vai nesastāv savstarpējā laulībā. Nepilngadīgo bērnu, kā arī vecāku interesēs šādu prasību var celt arī prokurors.²⁹ Pants, tāpat, līdzīgi Kodeksa 35.pantam nosaka ikdienas aizgādības noteikšanu. No panta izriet, ka tas piemērojams gan situācijā, kad vecāki nav stājušies laulībā un pašlaik dzīvo atsevišķi, situācijā, kad vecāki laulību šķīruši, taču, iespējams, saistībā ar apstākļu maiņu, nespēj pildīt savstarpējo vienošanos par bērna ikdienas aizgādību, kā arī, kā tas notiek visbiežāk, šķirot laulību tiesas ceļā.

²⁷ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

²⁸ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

²⁹ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

Līdzīgi mūsdienu Civillikuma regulējumam, tiesai noteikts pienākums noskaidrot bērna viedokli jautājumos, kas skar bērnu, ja bērns pats spēj to formulēt. Izšķirot strīdu starp atsevišķi dzīvojošiem vecākiem par viņu nepilngadīgo bērnu dzīvesvietu, tiesai ir jāpamatojas uz Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 61.panta I. daļas noteikumu, no kura izriet, ka tēvam un mātei bērnu audzināšanā ir vienlīdzīgas tiesības un pienākumi. Svarīgākais kritērijs šajos gadījumos ir bērna intereses. Kā izskaidrojis PSRS AT plēnums 1979.g. 7. XII lēmuma 3.punktā, tiesai jāņem vērā, kurš no vecākiem vairāk rūpējas par bērniem un parāda viņiem lielāku uzmanību, bērnu vecums un viņu pieķeršanās vienam vai otram no vecākiem, vecāku personiskās īpašības, iespējas radīt atbilstošus audzināšanas apstākļus. Tas, ka vienam no vecākiem ir labāki materiālie un sadzīves apstākļi, nav noteicošais faktors, izlemjot jautājumu par bērna dzīvesvietu.³⁰ Tiesa, izšķirot šādus strīdus, var ņemt vērā bērna, kas sasniedzis 10 gadus, izteikto vēlēšanos dzīvot pie viena no vecākiem (PSRS AT plēnuma 1979.g. 7. XII lēmuma 3.pk. II d.). Bērna izteikto vēlēšanos jāpārbauda kopsakarā ar visiem pārējiem pierādījumiem - tā nevar būt saistoša tad, ja tāda vēlēšanās ir pretrunā ar bērna interesēm.³¹ Saskaņā ar Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnuma tiesu praksi laulības šķiršanas lietās, izšķirot jautājumu, pie kura no šķirtajiem laulātajiem atstāt bērnus, tiesai nepieciešams vispirms stingri ievērot bērnu intereses, pie tam paturot vērā laulāto vēlēšanos, kurš no vecākiem spējīgs nodrošināt bērniem labāku audzināšanu, kā arī bērnu vecumu un viņu pieķeršanos vienam no vecākiem.³²

Līdzīgi mūsdienu regulējumam un Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa 35.pantam obligāta ir aizbildniecības un aizgādniecības iestādes pārstāvja piedalīšanās tiesas sēdē.

Ja tiek izšķirts strīds par to, pie kura no vecākiem dzīvos nepilngadīgie bērni, tiesā obligāti jāpiedalās TDP IK Tautas izglītības nodaļas pārstāvim. Aizbildniecības un aizgādniecības iestādes ietver ciemu, ciematu un rajona pakļautības pilsētu TDP IK un rajona, pilsētas TDP IK Tautas izglītības nodaļu.³³ Aizbildniecības un aizgādniecības iestādes piedalīšanās lietas izskatīšanā ir obligāta. Tas nozīmē, ka līdz tiesas sēdei

³⁰ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

³¹ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

³² LPSR Augstākās tiesas plēnuma 1968.gada 27.marta lēmums Nr.1. Par tiesu praksi laulības šķiršanas lietās. Latvijas PSR Augstākās Tiesas Biļetens, 1968, nr.1.

³³ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

pārbaudāmi bērna un katras puses dzīves apstākļi un jāizdara slēdziens, kurai no pusēm būtu jāatstāj bērns.³⁴

Kodeksa 65.pants paredz, ka, *gadījumā, ja vecāki nevar vienoties, kā atsevišķi dzīvojošais tēvs vai māte piedalīsies bērna audzināšanā, un nepilda aizbildnības un aizgādības iestāžu norādījumus, tās ir tiesīgas griezties tiesā, lai izšķir strīdu. Aizbildnības un aizgādības iestādes var uz noteiktu laiku atņemt tam no vecākiem, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, tiesības satīties ar viņu, ja tas traucē bērna normālu audzināšanu un viņu kaitīgi ietekmē.*³⁵

Kodeksā nav minēts tāds jēdziens kā saskarsmes tiesība. Kodeksa 65.pantā minēta vecāku nespēja vienoties par atsevišķi dzīvojošā vecāka piedalīšanos bērna audzināšanā, kā arī attiecīgo iestāžu norādījumu nepildīšana, ko var pielīdzināt saskarsmes tiesības kārtības neievērošanai un vecāku nespējai vienoties par saskarsmes tiesības kārtību.

Vecākiem ir vienādas tiesības pret bērniem saskaņā ar Kodeksa 65.pantu un tas piemērojams neatkarīgi no tā, vai vecāki sastāv laulībā vai viņu laulība šķirta, vai arī tie vispār nav bijuši laulībā. Ierobežojot viena vecāka tiesības bērna audzināšanā, tiek pārkāptas arī bērna tiesības.³⁶

Kodeksa 65.pants pielīdzināms mūsdienu Civillikuma 182.panta I. daļai, kurā likumdevējs noteicis, ka strīda gadījumā kārtību, kādā var izmantot saskarsmes tiesību, nosaka tiesa. Atšķirībā no mūsdienu Civillikuma un Civilprocesa likuma, proti, 244.² panta II. daļas regulējuma Kodeksa 65.pants 1968.gada 1.oktobra redakcijā šādu tiesību vērties tiesā pieļauj nevis abiem vecākiem, prokuroram un citām konkrēti noteiktām personām, bet tikai aizbildnības un aizgādības iestādēm. Kodeksa 65.pants tiek grozīts un 1980.gada 27.marta redakcijā 65.panta I. daļa tiek papildināta ar vārdiem "kā arī katrs no vecākiem ir tiesīgs griezties tiesā". Līdz ar to saskaņā ar šiem papildinājumiem Kodeksā, 65.pants līdzinās mūsdienu ģimenes tiesību regulējumam.

Strīdu izšķiršana par bērnu audzināšanu LPSR ģimenes tiesību regulējumā atšķiras no strīdu izšķiršanas par bērnu dzīvesvietu. Prioritāte šādu strīdu izšķiršanā ir

³⁴ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

³⁵ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

³⁶ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

nevis tiesām, bet aizbildnības un aizgādības iestādēm.³⁷

Kodeksa 65.panta II. daļa atšķirībā no mūsdienu Civillikuma 182.panta III. daļas, kur likumdevējs noteicis konkrēti tiesas tiesības ierobežot vai uz laiku atņemt saskarsmes tiesību, nosaka šādu tiesību tikai aizbildnības un aizgādības iestādēm nevis tiesai, izprasot šo iestāžu atzinumu kā tas tiek realizēts saskaņā ar mūsdienu ģimenes tiesībām.

Aizbildnības un aizgādības iestādes amatpersona saņēmusi ieinteresētā vecāka iesniegumu ar lūgumu atņemt uz laiku tiesības satikties ar bērnu tam no vecākiem, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, var apmierināt to, ja konstatē 65.panta II. daļā esošos apstākļus. Atkarībā no konkrētiem apstākļiem aizbildnības un aizgādības iestāde šo termiņu var gan saīsināt, gan arī pagarināt.³⁸

Būtiska atšķirība no mūsdienu ģimenes tiesību regulējuma ir tā, ka, ja vecāki nevar vienoties par atsevišķi dzīvojošā tēva vai mātes piedalīšanos bērna audzināšanā, aizbildniecības un aizgādniecības iestāde nevis tiesa nosaka kārtību, kādā šāds vecāks piedalīsies bērna audzināšanā.

Šīs iestādes lēmumus vecāki var pārsūdzēt padotības kārtībā augstākās iestādēs vai īpaši likumdošanā paredzētajos gadījumos - tiesā. Strīds par to, kā atsevišķi dzīvojošais tēvs vai māte piedalīsies bērna audzināšanā, var būt gan kā starp vecākiem, tā arī starp vienu no vecākiem un aizbildniecības un aizgādības iestādi, kuras lēmums par piedalīšanās kārtību bērna audzināšanā neapmierina kādu no vecākiem, piemēram, par tikšanās ar bērnu laiku, vietu un ilgumu.³⁹ Tātad, būtībā, ja starp vecākiem pastāv strīds par piedalīšanās kārtību bērna audzināšanā, tad atšķirībā no mūsdienu regulējuma, kur vecākiem ir tiesības uzreiz griezties tiesā, saskaņā ar LPSR regulējumu šāds strīds un iestādes noteiktās kārtības pārsūdzība ir pakļauta administratīvajam procesam un tikai gadījumā, ja kāds no vecākiem nepilda iestādes noteikto kārtību, atsevišķi dzīvojošais vecāks var vērsties tiesā, lai šo strīdu izšķirtu.

Saskaņā ar tiesas spriedumu pēc tam, kad vecāks vai aizbildnības un aizgādības iestāde ir vērsusies tiesā par aizbildnības un aizgādības iestādes norādījumu nepildīšanu, attiecīgam vecākam bērna audzināšanas jomā jāizpilda tiesas

³⁷ Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

³⁸ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

³⁹ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

noteiktas darbības. Ja tāds vecāks traucē izpildīt spriedumu vai to neizpilda, tiesa pēc sprieduma izpildīšanas vietas atbilstoši LPSR Civilprocesa kodeksa 398.pantam var viņam uzlikt naudas sodu līdz simts rubļiem un noteikt jaunu termiņu sprieduma izpildīšanai. Ja arī otrreiz un atkārtoti netiek izpildīts spriedums, tiesa no jauna var uzlikt naudas sodu, tomēr tā kopējā summa nedrīkst pārsniegt trīs simti rubļu. Naudas soda samaksa neatbrīvo vecākus no pienākuma izpildīt tiesas spriedumā paredzētas darbības.⁴⁰

Šāds regulējums pielīdzināms mūsdienu regulējumam, proti, arī pašreizējā regulējumā paredzēts naudas sods par nolēmuma par aizgādības, aprūpes un saskarsmes tiesībām ar bērnu nepildīšanu, to nosaka Krimināllikuma 168.pants. Pants turklāt bez naudas soda paredz sodīšanu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai piespiedu darbu atšķirībā no LPSR Civilprocesa kodeksa. Gaidāmie grozījumi Civillikuma ģimenes tiesību daļā, kuri tiks aprakstīti darbā turpmāk, līdzīgi LPSR regulējumam nosaka, ka naudas soda par nolēmuma, kas izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām, samaksa neatbrīvo no pienākuma izpildīt tiesas spriedumā paredzētās darbības.

Vēl kāda būtiska atšķirība no mūsdienu ģimenes tiesību regulējuma ir laulības šķiršanas kārtība. Saskaņā ar LPSR likumdošanu, uz kuru attiecas arī PSR Savienības un Savienoto Republiku laulības un ģimenes likumdošanas pamati, kuri apstiprināti 1968.gada 27.jūnijā, *laulību šķir tiesas ceļā. Tikai gadījumā, ja laulātie piekrīt laulības šķiršanai un viņiem nav nepilngadīgu bērnu, laulību šķir civilstāvokļa aktu reģistrācijas iestādēs.*⁴¹ Šī ir būtiska atšķirība no mūsdienu regulējuma, jo saskaņā ar aktuālo Civillikuma regulējumu, laulību šķirt un savstarpēji vienoties par visām ar laulības šķiršanu saistītajām lietām var arī pie zvērināta notāra neatkarīgi no tā, vai laulātajiem ir kopīgi nepilngadīgi bērni. Mūsdienu regulējums neuzliek pienākumu laulību šķirt tiesas ceļā, ja pusēm pastāv strīds par aizgādības un saskarsmes tiesībām.

⁴⁰ Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

⁴¹ LPSR Augstākās tiesas plēnuma 1968.gada 27.marta lēmums Nr.1. Par tiesu praksi laulības šķiršanas lietās. Latvijas PSR Augstākās Tiesas Biļetens, 1968, nr.1.

1.3. 1993.gada 1.septembrī atjaunotā Civillikuma Ģimenes tiesību daļa

Ģimenes tiesību attīstību pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas Latvijā noteica privāttiesību kopīgā attīstības koncepcija. Proti, sakarā ar to, ka tika atjaunota suverēna Latvijas Republika, kuras pastāvēšana 1940.gadā prettiesīgi bija pārtraukta padomju okupācijas un aneksijas rezultātā, tika atjaunoti ne tikai Latvijas Republikas Satversmē noteiktie valsts varas un pārvaldes institūti, bet iespēju robežās arī tie tiesību akti, kuru spēks bija apturēts 1940.gadā. Tas attiecās galvenokārt uz privāttiesību likumiem un to galveno tiesību avotu - Latvijas Republikas 1937.gada Civillikumu un tātad arī uz šī likuma pirmo daļu - ģimenes tiesībām. Tā bija Latvijas ģimenes tiesību attīstības būtiska atšķirība no pārējo Baltijas valstu, Igaunijas un Lietuvas, attiecīgās likumdošanas attīstības pēc neatkarības atjaunošanas.⁴²

Latvijas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļa Latvijā tika atjaunota, Saeimai 1993.gada 25.maijā pieņemot likumu "Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību" un pieņemot likumu "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ģimenes tiesību daļā", kurš stājās spēkā ar 1993.gada 1.septembri. Tātad, 1993.gada 1.septembrī tika atjaunota Latvijas 1937.gada Civillikuma Ģimenes tiesību daļas spēkā esamība.

Ja mantošanas, lietu (īpašuma) un saistību tiesību daļas Civillikumā tika atjaunotas bez būtiskiem grozījumiem, tad ģimenes tiesību daļa tika rūpīgi pārstrādāta un daudzas, īpaši laulības un vecāku - bērnu attiecības regulējošās normas tika dotas jaunā redakcijā atbilstoši ES valstu ģimenes tiesību principiāliem noteikumiem.⁴³

Latvijas jaunās ģimenes tiesības būtiski atšķīrās no padomju tiesībām, un tāpat atsevišķi ģimenes tiesību institūti būtiski atšķiras arī no Civillikuma 1937.gada sākotnējās redakcijas. Ar 1993.gada 1.septembri, kad stājās spēkā atjaunotā Latvijas Republikas Civillikuma ģimenes tiesību daļa, kā uzsver profesors J.Vēbers, Civillikums vecāku un bērnu savstarpējās attiecības regulē ļoti atšķirīgi no

⁴² Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

⁴³ Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 112.-130.lpp.

pusgadsimta laikā „pierastajām” padomju tiesībām, jo likumā var sastapt tādus jēdzienus, kurus padomju tiesībās izvairījās lietot, piemēram, bērnu iedalījums „laulībā dzimušos” un „ārlaulībā dzimušos”, „vecāku vara”. Tomēr galvenās izmaiņas ir šo tiesību un pienākumu saturā.⁴⁴

Atjaunotajā 1937.gada Civillikumā parādās tāds jēdziens kā "vecāku vara". Tiek izdalīta vecāku vara personiskajās attiecībās un vecāku vara pār bērnu mantu.

Šeit ir būtiska atšķirība no padomju likumdošanas, kura pazina "vecāku tiesību" institūtu, kas ietvēra sevī vecāku personiskās tiesības un pienākumus attiecībā pret bērniem. Civillikumā ir precīzi noteikts, kas un kā vecāku varu realizē. Un tas atšķiras no padomju likumdošanas, kurai šai sakarā vairāk bija deklaratīvs raksturs.⁴⁵

Vecāku varas institūts saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 179.pantu tika izprasts kā vecāku pienākums rūpēties par nepilngadīgu bērnu sagatavošanu derīgai darbībai, ievērojot bērna individualitāti un spējas, pārstāvēt savus bērnus viņu personiskajās un mantiskajās attiecībās, kā arī rūpēties samērā ar savu mantas un sabiedrisko stāvokli par vecāku varā esošo bērnu dzīvību un labklājību, sagādāt viņiem uzturu, tas ir, dot ēdienu, mitekli, apģērbu, viņus kopt, audzināt un skolot.⁴⁶

Saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 177.pantu, *līdz pilngadības sasniegšanai bērni atrodas vecāku varā. Laulības laikā abi vecāki izlieto šo varu kopīgi. Ja starp laulātajiem izceļas domstarpības, tās izšķir bāriņtiesa, ja likumā nav noteikts citādi.*⁴⁷ Šeit iezīmējas būtiska atšķirībā no Latvijas 1937.gada Civillikuma, kur 177.pantā vecāku domstarpību gadījumā noteikta tēva balss prioritārā nozīme. Atjaunotajā Civillikumā vairs nepastāv tāds jēdziens kā "tēva balss". Atjaunotā Civillikuma 177.pants iezīmē atšķirību no Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa, kur jēdziena "vecāku vara" vietā tika lietots jēdziens "vecāku vienlīdzīgas tiesības un pienākumi". LPSR likumdošanā izvairījās lietot tādu jēdzienu kā "vecāku vara". Turklāt, atšķirībā no Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa, "vīrs" un "sieva" tiek aizstāti ar vārdiem "laulātais" un "laulātie". Līdz bāriņtiesu izveidošanai strīdu izšķir vietējās pašvaldības kā aizbildniecības un aizgādības iestādes gluži kā LPSR likumdošanā.

⁴⁴ Vēbers J. Latvijas Civillikums cauri visam mūžam. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

⁴⁵ Turpat ⁴⁴

⁴⁶ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

⁴⁷ Civillikums. LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 1993.

Būtiska atšķirība no Latvijas PSR laulības un ģimenes tiesību kodeksa ir bērnu iedalījums laulībā dzimušajos un ārļaulības bērnos, kā arī speciāli paredzēta kārtība, kādā tiek realizēta vecāku vara attiecībā un bērnu, kuram nav noteikta paternitāte.

Saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 178.pantu, *ja ārļaulībā dzimušam bērnam ir noteikta paternitāte, vecāku varu realizē abi vecāki kopīgi vai viens no viņiem pēc vienošanās. Strīda gadījumā šo jautājumu izšķir tāpat kā attiecībā uz laulībā dzimušajiem bērniem. Ja ārļaulībā dzimušam bērnam nav noteikta paternitāte, vecāku varu realizē bērna māte.*⁴⁸

Vecāku un bērnu tiesisko attiecību jomā Latvijā pamatprincips ir visu, gan laulībā, gan ārļaulībā dzimušo, bērnu vienlīdzīgs tiesisks statuss.⁴⁹

Saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 180.pantu, *ja laulību šķir vai atzīst par neesošu un vecāki nevar vienoties, pie kura no viņiem lai paliek bērni, tad šo jautājumu, uzklusot pēc iespējas bērnu vēlēšanos, ja viņi sasnieguši septiņu gadu vecumu, izšķir tiesa, ievērojot bērnu intereses.*⁵⁰ Atjaunotais Civillikums kā bērnu uzlausīšanas vecumu nosaka septiņu gadu vecumu atšķirībā no Latvijas 1937.gada Civillikuma, kur noteikts, ka jautājumu par bērnu palikšanu pie viena vai otra vecāka laulības šķiršanas vai atzīšanas par neesošu rezultātā izlemj, noklausoties pēc iespējas bērnu vēlēšanos, ja tie sasnieguši četrpadsmit gadu vecumu.

Saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 181.pantu, *ja vecāki dzīvo šķirti, vecāku varu realizē tas no vecākiem, pie kura bērni dzīvo.*⁵¹ Pants līdzīgi Latvijas 1937.gada Civillikuma regulējumam nosaka, ka vecāku vara pieder tam vecākam, pie kura bērni atstāti.

Saskaņā ar atjaunotā Civillikuma 182.pantu, *katrs no vecākiem var satikties ar bērniem, kas atstāti pie otra, izņemot gadījumus, kad satikšanās kaitē bērnam. Šīs tiesības izlietošanas veidu un laiku, ja vecāki par to nevienojas, noteic bāriņtiesa. Ja tās lēmumu nepilda, strīdu izšķir tiesa.*⁵² Tāpat kā LPSR regulējumā atjaunotajā Civillikumā tiek regulēts jautājums par vecāku tiesībām satikties ar bērnu, kas atstāts

⁴⁸ Civillikums. LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 1993.

⁴⁹ Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

⁵⁰ Civillikums. LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 1993.

⁵¹ Turpat⁵⁰

⁵² Turpat⁵⁰

pie otra vecāka. Pants būtībā tikai nedaudz atšķiras no Latvijas 1937.gada Civillikuma regulējuma, proti, pantā regulēta situācija arī, ja satikšanās ar otru vecāku bērnam kaitē. Turklāt, parādās tāda institūcija kā bāriņtiesa un iespēja vērsties tiesā, ja netiek pildīts bāriņtiesas lēmums. Latvijas 1937.gada Civillikumā bāriņtiesas vietā minēts mertiesnesis. Jāuzsver, ka arī atjaunotajā Civillikumā joprojām netiek minēts tāds jēdziens kā saskarsmes tiesība. Atjaunotā Civillikuma 182.pants nosaka "viena vecāka tiesības satikties ar bērniem, kas atstāti pie otra" .

Vecāku vara izbeidzas ar brīdi, kad bērns sasniedz pilngadību vai kad vecāku varu atņem ar tiesas spriedumu, kas notiek, ja vecāki nelietīgi izmanto vecāku varu un ar bērniem apietas sevišķi slikti.⁵³

⁵³ Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000.

2. AIZGĀDĪBAS INSTITŪTA UN SASKARSMES TIESĪBAS MŪSDIENU REGULĒJUMS

2.1. Saskarsmes tiesības jēdziens

Jēdziens „aizgādība” Latvijas Republikas tiesību aktos pirmo reizi tika definēts tikai 2002.gada beigās, kad 2002.gada 12.decembrī Civillikumā tika izdarīti būtiski grozījumi. Kopš grozījumu Civillikumā spēkā stāšanās 2003.gada 1.janvārī, vecāku un bērnu savstarpējo attiecību regulējumu, ko vēsturiski dēvēja par tēva varas, vecāku varas, vecāku tiesību institūtu, noteica aizgādības tiesību institūts. Terminu „aizgādība”, kas šobrīd ir ieviests kā vecāku tiesību un pienākumu rūpēties par savu bērnu apzīmējums, terminoloģijas komisija skaidroja kā atvasinātu no vārda „gādība” (rūpes, rūpēšanās darīt tā, lai nodrošinātu ar visu nepieciešamo), kas ietver tikai nelielu daļu no tā jēdziena, ko tiesību teorijā apzīmē ar terminu „vecāku vara”.⁵⁴

Saskaņā ar pašreiz spēkā esošo Latvijas Republikas Civillikuma redakciju, 177.panta I. daļu, *līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā*. Šī panta II. daļa, savukārt, nosaka, ka *aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās*.⁵⁵

Aizgādība kā vecāku tiesību un pienākumu kopums ietver sevī citus, šaurākas nozīmes jēdzienus – kopīga aizgādība, ikdienas aizgādība, atsevišķa aizgādība, aprūpe, uzraudzība un saskarsmes tiesība.⁵⁶ Tātad, saskarsmes tiesība ir īpašs aizgādības tiesību elements, tā izriet no aizgādības tiesību institūta. Gan aizgādības tiesība, gan saskarsmes tiesība ir regulēta Latvijas Republikas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā. Civillikums sniedz arī saskarsmes tiesības plašāku skaidrojumu.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Civillikuma 181.panta I. daļu, *saskarsmes tiesība ir bērna tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem*.⁵⁷

⁵⁴ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

⁵⁵ Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

⁵⁶ Tiesu prakses apkopojums: Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam. LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, 2012.

⁵⁷ Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

No iepriekšminētā jāsecina, ka kā bērnam ir tiesības, arī katram vecākam ir kā tiesības, tā pienākums uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu Civillikuma 181.panta izpratnē neatkarīgi no tā, vai bērns ir vai nav šķirts no abiem vai no viena vecāka.

Latvijas Republikas Augstākā tiesa uzsver vecāka lomu un definē saskarsmes tiesību kā to tiesību kopumu, kuras piemīt tam vecākam, kurš nerealizē bērna ikdienas aizgādību un vecāku šķirtas dzīves gadījumā nedzīvo ikdienā kopā ar bērnu. Saskarsmes tiesības realizēšanas kārtību – laiku, vietu, ilgumu – nosaka vecāki savstarpēji vienojoties, vai tiesa (izprasot bāriņtiesas atzinumu), ja vecāki nevar savstarpēji vienoties par viena vecāka saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību.⁵⁸

Augstākā tiesa šajā skaidrojumā ietvērusi divus atšķirīgas nozīmes jēdzienus. Bieži rodas grūtības atšķirt jēdzienu “ikdienas aizgādība” no jēdziena “atsevišķa aizgādība”. Svarīgi, ka nav nepieciešama viena vecāka atsevišķas aizgādības nodibināšana tiesas ceļā, lai tiktu realizēta saskarsmes tiesība. Saskarsmes tiesība pastāv neatkarīgi no tā, vai ar tiesas spriedumu ir nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība vai bērns atrodas viena vecāka ikdienas aizgādībā un joprojām pastāv vecāku kopīga aizgādība pār bērnu.

Civillikuma 178. panta II. daļa skaidri nosaka, ka *vecāku kopīga aizgādība izbeidzas, kad, pamatojoties uz vecāku vienošanos vai tiesas nolēmumu, tiek nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība.*⁵⁹ Tas nozīmē, ka vecāki, savstarpēji vienojoties, var paši nolemt, ka viens no viņiem realizēs aizgādību pār bērnu, kā arī atsevišķa aizgādība var tikt noteikta uz tiesas nolēmuma pamata, ja starp vecākiem pastāv strīds par aizgādības tiesībām vai ja ar tiesas spriedumu vienam no vecākiem atņemtas aizgādības tiesības. Tiesas, lemjot jautājumu par atsevišķas aizgādības nodibināšanu, ņem vērā lietas faktiskos apstākļus, tas ir, pie kura no vecākiem bērns dzīvo uz prasības celšanas brīdi un kurš no vecākiem īsteno bērna ikdienas aizgādību. Attiecīgi tam no vecākiem, kurš īsteno bērna ikdienas aizgādību, ir piešķirama atsevišķā aizgādība pār bērnu, otram vecākam ir saskarsmes tiesība ar bērnu.⁶⁰

Bērna dzīvošanas fakts pie viena no vecākiem nerada pamatu atsevišķas aizgādības nodibināšanai. Izšķirot strīdu par atsevišķas aizgādības tiesību noteikšanu,

⁵⁸ Tiesu prakses apkopojums: Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam. LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, 2012.

⁵⁹ Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

⁶⁰ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

tiesai ir jāizvērtē, vai apstākļi, uz kuriem pamatots šāds prasījums, atbilst bērna interesēm un tāpēc ir nepieciešama vecāku kopīgas aizgādības izbeigšana.⁶¹

Tātad, ikdienas aizgādības īstenošanas gadījumā otra vecāka aizgādības tiesības neizbeidzas un bērnam ir saskarsmes tiesība ar jebkuru no vecākiem saskaņā ar Civillikuma 181.pantu. Taču, ja bērns atrodas viena vecāka atsevišķā aizgādībā, tad saskaņā ar Civillikuma 178.¹ panta I. daļu vecākam ir visas no aizgādības izrietošās tiesības un pienākumi, bet otram vecākam saskaņā ar Civillikuma 181.panta I. daļu ir tiesas noteikta saskarsmes tiesības kārtība.

Piemērs:

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija izskatīja apelācijas instances tiesas sēdē civillietu Tēva (turpmāk –Prasītājs) prasībā pret Māti (turpmāk – Atbildētāja) par Bērna dzīvesvietas un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu un Mātes pretprasībā pret Tēvu par atsevišķas aizgādības noteikšanu un saskarsmes tiesības atņemšanu Bērna Tēvam.

Prasītājs cēlis prasību pret Atbildētāju, kurā lūdzis tiesu noteikt kārtību kādā Prasītājs var izmantot savu saskarsmes tiesību ar Bērnu, noteikt Bērna dzīvesvietu pie viņa līdz brīdim, kad Bērna Māte atgriezīsies uz patstāvīgu dzīvi Latvijā. Prasības pieteikumā norādīts, ka puses šķīrušas laulību, laulībā dzimis Bērns. Atbildētāja dzīvo ārvalstīs, bet Prasītāja un Atbildētājas kopīgo Bērnu audzina Atbildētājas māte. Prasītājam ir liegta saskarsmes tiesība ar Bērnu. Prasītājs lūdz saglabāt kopīgu aizgādību attiecībā uz Bērnu, kā arī lūdz noteikt saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību viņam laikā, kad Atbildētāja realizē ikdienas aizgādību, bet laikā, kad ikdienas aizgādību Atbildētāja nerealizē, lūdz noteikt ikdienas aizgādību un Bērna dzīvesvietu pie viņa.

Atbildētāja iesniegusi pretprasību, kurā lūgusi tiesu nodot nepilngadīgo Bērnu Atbildētājas atsevišķā aizgādībā un noteikt Prasītājam saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību ar Bērnu, ievērojot Bērna viedokli.

Atbildētāja iesniegusi pretprasības pieteikuma papildinājumus, kuros lūgusi tiesu nodot nepilngadīgo Bērnu Atbildētājas atsevišķā aizgādībā, Prasītājam uz laiku

⁶¹ Tiesu prakses apkopojums: Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam. LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, 2012.

atņemt saskarsmes tiesību ar Bērnu. (...)⁶²

Piemērs:

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija atklātā tiesas sēdē izskatīja civillietu Mātes prasībā pret Tēvu par saskarsmes tiesības noteikšanu un Tēva pretprasībā pret Māti (turpmāk – Prasītāja) par atsevišķas aizgādības noteikšanu sakarā ar Tēva (turpmāk – Atbildētājs) apelācijas sūdzību par Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas spriedumu.

Prasītāja cēlusi Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesā prasību pret Atbildētāju, lūdzot nodibināt viņai atsevišķas aizgādības tiesības pār Bērnu. Prasības pieteikumā norādīts, ka kopdzīves laikā dzimis Bērns. Puses kopdzīvi pārtraukušas. Bērns pēc vecāku kopdzīves pārtraukšanas palicis pie Atbildētāja. Kaut gan Atbildētājs solījis Prasītājai neliegt saskarsmes tiesības izmantošanu ar Bērnu, solījums netika pildīts. Turklāt Atbildētājs noskaņo Bērnu pret Prasītāju un tikšanās reizēs provocē strīdus Bērna klātbūtnē.

Atbildētājs cēlis pretprasību, lūdzot nodibināt viņam atsevišķu aizgādību pār nepilngadīgo Bērnu.

Prasītāja grozījusi prasību, lūdzot tiesu noteikt viņai un Atbildētājam saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību ar Bērnu. Prasītāja neuztur prasību par atsevišķas aizgādības noteikšanu.

Ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas spriedumu prasība un pretprasība apmierinātas daļēji.

Tiesa noteikusi, ka bērns atrodas abu vecāku kopīgā aizgādībā, nosakot Prasītājai un Atbildētājam saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību. Noteikts arī, ka ikdienas aizgādības tiesību īsteno tas no vecākiem, pie kura Bērns dzīvo attiecīgajā laika periodā.

Tiesas sēdē Atbildētājs uzturējis apelācijas sūdzību, norādot, ka pirmās instances tiesas spriedumā noteiktais ar Bērnu pavadāmais laiks sadalīts neproporcionāli. Novērtējot lietas materiālus, apelācijas sūdzības motīvus un lietas dalībnieku paskaidrojumus tiesas sēdē, Civillietu tiesas kolēģija atzīst, ka Atbildētāja apelācijas sūdzība nav pamatota, ņemot vērā, ka līdz šim Prasītājas tiesības tikt ar Bērnu ir būtiski ierobežotas. Apelācijas tiesai nav pietiekama pamata noteikt citu

⁶² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2009.

2.2. Saskarsmes tiesības noteikšana

Lietas, kas izriet no saskarsmes tiesībām, ir lietas, kurās celtas prasības par saskarsmes tiesību ar bērnu izmantošanas kārtības noteikšanu vai par saskarsmes tiesību ierobežošanu vai atņemšanu.⁶⁴ Kārtību, kādā tiesa izskata lietas, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, nosaka Civilprocesa likums, tostarp, Civilprocesa likuma 29.¹ nodaļa.

Laulības šķiršanas lietās prasītāji vienlaicīgi ar prasījumu par laulības šķiršanu piesaka arī savus prasījumus, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām.⁶⁵

Civilprocesa likuma 238.panta I. daļa nosaka, ka lietā par laulības šķiršanu vai neesamību prasījumi, kas izriet no ģimenes tiesiskajām attiecībām, izspriežami vienlaikus.⁶⁶ Panta I. daļā ir šo prasījumu uzskaitījums, kas ietver arī strīdus par saskarsmes tiesības izmantošanu. Likumdevējs uzsver šo prasījumu obligātu vienlaicīgu izskatīšanu vienā tiesvedībā.

Arī Civillikuma 77.pants nosaka, ka tiesa laulību nešķir, ja laulātie nav vienojušies par kopīgā nepilngadīgā bērna aizgādību, saskarsmes tiesību, bērna uzturlīdzekļiem, kopīgās mantas sadali vai attiecīgās prasības nav izšķirtas pirms laulības šķiršanas un netiek celtas kopā ar prasību par laulības šķiršanu.⁶⁷

Kad strīds par aizgādības vai saskarsmes tiesībām pastāv brīdī, kad kāda no pusēm ceļ prasību par laulības šķiršanu, tad piemērojami Civilprocesa likuma 29.nodaļas noteikumi un prasījumi apvienojami vienā tiesvedībā. Savukārt Civilprocesa likuma 29.¹ nodaļas kārtībā izskata tās lietas, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, kad bērnu vecāki vai nu vispār nav reģistrējuši laulību vai arī viņi ir laulāti, bet šķirt laulību nevēlas, vai arī viņi ir bijuši laulāti, bet laulība šķirta un strīds par bērnu aizgādību vai saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību sakarā ar

⁶³ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2007.

⁶⁴ Autoru kolektīvs. Prof. Torgāna K. zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012.

⁶⁵ Tiesu prakses apkopojums: Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam. LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, 2012.

⁶⁶ Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

⁶⁷ Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

apstākļu maiņu ir radies tikai pēc laulības šķiršanas.⁶⁸

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 244.² panta II. daļu, prasību lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām, var celt Civillikuma 181.pantā norādītās personas, kā arī prokurors vai bāriņtiesa.⁶⁹ Saskaņā ar Civillikuma 181.panta I. un III. daļu personas, kurām ir saskarsmes tiesības ar bērnu un kuras attiecīgi bez prokurora un bāriņtiesas vēl ir tiesīgas celt ar saskarsmes tiesībām saistītu prasību, ir bērna vecāki, brāļi, māšas un vecvecāki, kā arī citas personas, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna interesēm.⁷⁰

Vecvecāku tiesības celt ar saskarsmes tiesībām saistītu prasību atspoguļotas Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedumā.

Piemērs:

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija 2005.gadā tiesas sēdē izskatīja civillietu sakarā ar Tēva apelācijas sūdzību par Rīgas rajona tiesas spriedumu Vecvecāku (turpmāk – Prasītāji) prasībā pret Tēvu (turpmāk – Atbildētājs) par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.

Mātes un Tēva laulībā dzimis Bērns. Māte mirusi.

Mātes vecāki, Prasītāji, cēlušī prasību pret Atbildētāju par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu, lūdzot noteikt, ka viņi ar Mazbērnu drīkst tikt bez Atbildētāja klātbūtnes. Prasītāji norādījuši, ka viņu meita pārtraukusi kopdzīvi ar Atbildētāju un kopā ar Bērnu pārcēlusies uz dzīvi pie Prasītājiem, pēc kā iesniegusi prasības pieteikumu par laulības šķiršanu, uzturlīdzekļu piedziņu un laulāto kopmantas sadali, par bērna dzīvesvietas noteikšanu, jo Atbildētāja uzvedība kaitējusi bērna interesēm. Pēc Mātes nāves Atbildētājs Bērnu paņēmis pie sevis un kopš tā laika neļauj Vecvecākiem ar bērnu tikt un viņu apmeklēt, noskaņo meiteni pret viņiem.

Ar Rīgas rajona tiesas spriedumu Vecvecākiem noteikta saskarsmes tiesības izmantošanas kārtība. Atbildētājs iesniedzis apelācijas sūdzību, lūdzot lietu izskatīt pēc būtības un prasību noraidīt.

Novērtējusi lietas dalībnieku paskaidrojumus un lietas materiālus, Civillietu tiesas kolēģija atzīst, ka apelācijas sūdzība ir pamatota daļēji, un apelācijas instances

⁶⁸ Autoru kolektīvs. Prof. Torgāna K. zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012

⁶⁹ Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

⁷⁰ Turpat ⁶⁸

tiesai lietā ir taisāms jauns spriedums. Tiesa norāda, ka Civillikuma 181.panta II. daļa nosaka bērna tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus, tātad, realizēt saskarsmes tiesību ar brāļiem, māsām, vecvecākiem. Likums šādas tiesības piešķir arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna interesēm.

Līdz ar to pirmās instances tiesa pamatoti nav vērtējusi apstākli par meitas un Prasītāju ilgstošu dzīvošanu nedalītā saimniecībā, jo uz pēdējiem šis likuma nosacījums neattiecas.

Tāpēc apelācijas instances tiesa atzīst, ka šobrīd ir mērķtiecīgi noteikt Bērna saskarsmi ar Vecvecākiem tādā kārtībā un apjomā, kādā to ieteikusi bāriņtiesa: bērna interesēs ir tikties ar vecvecākiem vienu vai divas reizes mēnesī, iepriekš par to vienojoties ar Atbildētāju. Pārējā daļā prasību noraida.⁷¹

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 238.panta II. daļu, pēc puses lūguma tiesa var pieņemt lēmumu, ar kuru uz laiku līdz sprieduma taisīšanai par laulības šķiršanu vai laulības neesamību, tostarp, nosaka saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību. Arī Civilprocesa likuma 244.⁵ panta III. daļa nosaka, ka tiesa uz laiku līdz sprieduma taisīšanai var noteikt pagaidu saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību.⁷² Šī daļa regulē lēmumu par pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļu noteikšanu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām. Šādu lēmumu pieņem tikai tiesa tiesas sēdē, dodot iespēju izteikt savu viedokli gan pusēm, gan bāriņtiesas pārstāvim. Lēmuma par pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļu noteikšanu paredzētā kārtība ir spēkā līdz brīdim, kad stājas spēkā galīgais nolēmums šajā lietā. Ja procesa gaitā mainās apstākļi, puses var lūgt noteikt citādu pagaidu kārtību un lietā var tikt pieņemts jauns pagaidu lēmums, ar kura spēkā stāšanos iepriekšējais zaudē spēku. Laulības šķiršanas lietā pieņemts lēmums par pagaidu līdzekļu noteikšanu ir pārsūdzams saskaņā ar Civilprocesa likuma 238.pantu, kas attiecas tikai uz laulības šķiršanas un neesamības lietām un nav piemērojams lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, kuras nav saistītas ar laulības šķiršanu.⁷³

⁷¹ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2005.

⁷² Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

⁷³ Autoru kolektīvs. Prof. Torgāna K. zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012.

Piemērs:

Rīgas apgabaltiesas Civillietu kolēģija izskatīja Mātes un Tēva blakus sūdzības par Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2008.gada lēmumu civillietā Tēva prasībā pret Māti par bērna ikdienas aizgādības noteikšanu Tēvam un Mātes pretprasībā pret Tēvu par bērna ikdienas aizgādības noteikšanu Mātei.

Tēvs Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesā iesniedzis prasības pieteikumu pret Māti, lūdzot tiesu noteikt viņam ikdienas aizgādību par Bērnu. Bērns uz prasības iesniegšanas brīdi ir nepilngadīgs un viņa deklarētā dzīvesvieta un faktiskā dzīvesvieta ir kopā ar Prasītāju. Prasītājs norāda, ka ir spējīgs nodrošināt Bērna ierasto dzīves līmeni, kā arī to, ka Prasītājam ar bērnu ir labas savstarpējās attiecības. Prasītājs negrasās likt šķēršļus Mātes un Bērna saskarsmei, jo uzskata, ka bērnam ir jāuztur personiskas attiecības un tiešs kontakts ar abiem vecākiem.

Māte iesniedz pretprasību, lūdzot tiesu noteikt viņai ikdienas aizgādību pār Bērnu. Pretprasībā tiek norādīti vairāki iemesli, tostarp, Bērna dzīvības apdraudējums un vardarbīga attieksme no Prasītāja puses. Norāda, ka Atbildētāja ar Prasītāju vienojusies par kopdzīves pārtraukšanu, tostarp, vienojusies par saskarsmes tiesību izmantošanu un uzturlīdzekļu apmēru, kā arī par to, ka Bērns paliek Atbildētājas ikdienas aizgādībā. Taču rakstiski šādu vienošanos nav izdevies noslēgt. Atbildētāja norāda, ka Prasītājs atteicies viņu ielaist dzīvoklī, atņēmis Bērnu, paziņojis, ka Bērns turpmāk dzīvos kopā ar Prasītāju. Šobrīd Prasītājs ļauj Atbildētājai redzēties ar Bērnu Prasītāja izvēlētajā laikā. Atbildētāja norāda, ka realizējot saskarsmes tiesību Prasītājs cenšas viņu pazemot, ieslēdz dzīvoklī, neļauj iziet pastaigāties, dod norādījumus, nievājoši izsakās.

Prasītājs lūdz noteikt Atbildētājai saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību un Bērna pagaidu dzīvesvietas noteikšanu pie Prasītāja līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai lietā.

Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmumu tiesa atzinusi, ka lūgums par pagaidu saskarsmes tiesības noteikšanu ir apmierināms, bet pušu pieteiktos lūgumus par pagaidu ikdienas aizgādības noteikšanu izskatīt bez bāriņtiesas atzinuma nav iespējams.

Par minēto lēmumu Atbildētāja iesniegusi blakus sūdzību, lūdzot atcelt Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmumu daļā par dzīvesvietas un saskarsmes tiesības noteikšanu un izlemt jautājumu pēc būtības, nosakot Bērna dzīvesvietu līdz sprieduma taisīšanai pie Atbildētājas. Par minēto lēmumu Prasītājs iesniedzis blakus

sūdzību, lūdzot tiesu atcelt Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmumu daļā par pagaidu saskarsmes tiesību izmantošanas kārtības noteikšanu Mātei.

Pārbaudījusi lietas materiālus un apsvērusi blakus sūdzībās norādītos motīvus, Civillietu tiesas kolēģija atzīst, ka Prasītāja blakus sūdzība ir nepamatota, bet Atbildētājas blakus sūdzība pamatota un ir atceļams Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmums daļā, ar kuru noteiktas saskarsmes tiesības Atbildētājai un nav izlemts jautājumus par bērna pagaidu dzīvesvietu, un šajā daļā ir taisāms jauns nolēmums.

Civillietu tiesas kolēģija norāda, ka Civilprocesa 244. 5 panta III. daļā noteikts, ka pēc puses lūguma tiesa pieņem lēmumu, ar kuru uz laiku līdz sprieduma taisīšanai nosaka bērna dzīvesvietu, bērna aprūpes kārtību, saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, aizliegumu bērna izvešanai no valsts.

Tiesas kolēģija par pilnīgi nepamatotu atzīst pirmās instances tiesas lēmumā izdarīto 244. 5 panta tiesību normu interpretāciju un secinājumu, ka var neizlemt un var palikt atklāts jautājums par bērna dzīvesvietas noteikšanu uz laiku līdz tiesas spriedumam, ja bāriņtiesa nav sniegusi atzinumu.

Otrkārt, tiesa, ņemot vērā privātā kārtā taisīto klīniskās psiholoģes atzinumu, norāda, ka tēva rīcība, pēkšņi izolējot Bērnu un ierobežojot Mātes saskarsmi ar Bērnu būtiski ietekmē Bērna attīstību. Normālas aprūpes situācijā Bērna agrīna šķiršana no Mātes nav Bērna interesēs. Līdz ar to Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija nolemj Atbildētājas blakus sūdzību apmierināt, Prasītāja blakus sūdzību noraidīt. Nolemj atcelt Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas lēmumu daļā, ar kuru noteikta pagaidu saskarsmes tiesības izmantošanas kārtība Atbildētājai ar Bērnu. Tiesa nosaka līdz sprieduma taisīšanai Bērna dzīvesvietu kopā ar Atbildētāju.⁷⁴

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 239.panta II. daļu, tiesa jautājumos par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību pieprasa bāriņtiesas atzinumu un uzaicina tās pārstāvi piedalīties tiesas sēdē.⁷⁵ Ja lietas izskatīšana vairākkārt atlikta vai arī ja no lietas izskatīšanas brīža pirmās instances tiesā līdz izskatīšanai apelācijas instances

⁷⁴ Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas lēmums. 2008.

⁷⁵ Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

tiesā pagājis ilgāks laika posms, lietas apstākļu maiņa ir visai ticama.⁷⁶ Līdz ar to tiesai jāpieprasa jauns Bāriņtiesas atzinums, kas atspoguļo faktisko situāciju, jo tiesai ir svarīgi noskaidrot apstākļus uz lietas izskatīšanas brīdi.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 239.panta II. daļu, *jautājumos, tostarp, par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību tiesa pieprasa bāriņtiesas atzinumu un uzaicina tās pārstāvi piedalīties tiesas sēdē, kā arī noskaidro bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi.* Šādu regulējumu nosaka arī Civilprocesa likuma 238.panta III. daļa.⁷⁷

Panta II. daļa nosaka vairākus tiesas pienākumus, lai pēc iespējas objektīvāk varētu izskatīt lietā celtos prasījumus par aizgādības tiesībām un saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta II. daļa nosaka, ka tiesai jāievēro, ka *visām darbībām attiecībā uz bērnu prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses.*

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta III. daļa nosaka, ka *bērnāam tiek dota iespēja tikt uzklautam jebkādas ar viņu saistītās iztiesāšanas vai administratīvajās procedūrās vai nu tieši, vai ar sava likumīgā pārstāvja vai attiecīgās institūcijas starpniecību.*⁷⁸ No šīs normas secināms, ka tiesa var neaicināt uz tiesu bērnu pašu un viedokļa noskaidrošanai var būt pietiekami, piemēram, ar bāriņtiesas atzinumu vai sarunas protokolu, kurā šis viedoklis pausts. Tomēr, ja tiesai nav pārlicības, ka minētā bērna tiesība ir pienācīgi ievērota, tiesai ir pašai jāuzklausā bērns.⁷⁹

⁷⁶ Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29. 60.1 nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012

⁷⁷ Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

⁷⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. 2014.gada 8.aprīļa redakcija.

⁷⁹ Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29. 60.1 nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012

3. SASKARSMES TIESĪBAS REALIZĀCIJA

3.1. Atbildība par tiesas nolēmuma izpildi

Kā iepriekš noskaidrots, Civillikuma 182.pants nosaka tiesas kompetenci noteikt saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, ja vecāki nevar vienoties, respektīvi, *nosakot saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, tiesa var noteikt, ka zināmu laika periodu (nedēļas nogales, brīvdienas skolā, vecāku atvaļinājuma laiku u.tml.) bērns pavada pie tā vecāka, pie kura viņš nedzīvo, vai arī viņu tikšanās laiku.*⁸⁰ Saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību tiesa nosaka ar spriedumu lietā, kurš saistošs lietas dalībniekiem, tātad, pildāms.

Protams, Civillikuma 181.pantā noteiktās bērna tiesības uzturēt personīgas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem (saskarsmes tiesība) ir jāatzīst un jāpilda jebkuram no vecākiem neatkarīgi no tā, vai pastāv tiesas spriedums, kurš izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām, respektīvi, nosaka saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību. Situācijā, kad vecāks, kura ikdienas aprūpē atrodas bērns, liedz uzturēt kontaktus ar bērnu, otrs vecāks var vērsties tiesā ar prasību par saskarsmes tiesības noteikšanu. Problēmas rodas, kad tiesa ar spriedumu noteikusi saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību un vecāks, kuram tiesa piešķirusi tiesību īstenot ikdienas aizgādību vai vecāks, kurš īsteno atsevišķu aizgādību ļaunprātīgi izvairās no tiesas sprieduma pildīšanas.

Ar grozījumu ieviešanu 2006.gada oktobrī Civilprocesa likumā parādījās 29.¹ nodaļa, „Lietas, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām”, kā rezultātā ieinteresētajām personām ir tiesības arī pēc tiesas sprieduma spēkā stāšanās, aizsargājot bērna intereses, vērsties tiesā ar jaunu prasījumu sakarā ar bērna aizgādību un saskarsmes tiesībām, kaut gan šis jautājums jau tika izšķirts ar tiesas spriedumu laulības šķiršanas lietā. Pirms šīs nodaļas ieviešanas, tiesai formāli bija tiesības nepieņemt atsevišķo prasības pieteikumu, balstoties uz Civilprocesa likuma 132.panta piekto daļu – strīdā starp tām pašām pusēm, par to pašu priekšmetu un uz tā paša pamata ir likumīgā spēkā stājies tiesas spriedums.⁸¹ Precīzāk, saskaņā ar Civilprocesa likuma 244.⁷ pantu, *ja pēc tam, kad likumīgā spēkā stājies spriedums lietā, kas izriet*

⁸⁰ Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

⁸¹ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

*no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, mainās apstākļi, katra puse ir tiesīga iesniegt jaunu prasību tiesā vispārējā kārtībā.*⁸²

Respektīvi, nodaļas ieviešana kalpo kā ievērojams atbalsts tam no vecākiem, kuram tiesa ar spriedumu noteikusi saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību ar bērnu. Bieži vecāki, šķirot laulību, par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību vienojušies ārpus tiesas kārtībā, taču saskaņā ar tiesu praksi mainoties apstākļiem vecāki kādā noteiktā periodā vēršas tiesā ar jaunu prasību par saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu. Saskaņā ar minētās nodaļas un normas ieviešanu, uz doto brīdi jebkuram vecākam ir iespēja vērsties tiesā ar jaunu prasījumu situācijā, kad otrs nepilda saskarsmes tiesības realizācijas kārtību, kura noteikta ar tiesas spriedumu. Šāds regulējums, protams, ir nepieciešams, taču diemžēl minētais nav atrisinājis saskarsmes tiesības realizācijas problēmu, jo tiesās palielinās to lietu skaits, kurās viens no vecākiem vērsies tiesā ar prasību par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu sakarā ar tiesas sprieduma nepildīšanu. Tātad tiesas spriedumi, ar kuriem tiesa reiz noteikusi saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, netiek pildīti, respektīvi, vecāks, kurš realizē vai nu atsevišķu aizgādību vai ikdienas aizgādību pār bērnu, liedz otram vecākam ar likumu noteikto saskarsmes tiesību ar bērnu. No tā izriet, ka likumdevējs nav pietiekami precīzi noregulējis šo jautājumu, respektīvi, nav noteikts efektīvs piespiedu mehānisms kā piespiest otru vecāku pildīt likumā noteikto un ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību. Situāciju precīzi atspoguļo Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā skatītā lieta.

Piemērs:

Tēvs (turpmāk – Prasītājs) 2007.gadā ir cēlis Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā prasību pret Māti (turpmāk – Atbildētāja) par saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības noteikšanu.

Prasības pieteikumā norādīts, ka vecāki dzīvojuši kopā, piedzimis Bērns. Kopā ar Atbildētāju prasības pieteikuma iesniedzējs nedzīvo kopš laulības šķiršanas. Laulība šķirta, nosakot saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību. Bērns pašlaik dzīvo kopā ar Atbildētāju, visu šo laiku Prasītājs palīdz Bērnu uzturēt. Sākotnēji Atbildētāja nelika šķēršļus Prasītāja personiskajām attiecībām un saskarsmes tiesībai ar Bērnu. Uz doto brīdi sākusi atļaut tikties ar Bērnu retāk, tikai viņas klātbūtnē. Atbildētāja

⁸² Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

bieži izdomā dažādus iemeslus, lai Prasītājs nevarētu satikties ar Bērnu. Prasītājs norāda, ka izveidojusies situācija, ka Prasītājs kā tēvs izpilda savus pienākumus, bet nevar izmantot savas tiesības. Ar savām darbībām Atbildētāja pārkāpj arī Bērna tiesības uzturēt personīgās attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem.

Prasība nav iesniegta ievērojot piekritību. Tā tiek nosūtīta Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesai.

Prasītājs Prasību uztur. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa prasību apmierina, nosakot konkrēto lūgto saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.⁸³

Lietas apstākļi precīzi atspoguļo situāciju, kurā netiek atzītas un pildītas likumā noteiktās bērna tiesības uzturēt personīgas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem. Minētais prasības pieteikums par saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu iesniegts Civilprocesa likuma 29.¹ nodaļas kārtībā, situācijā, kad Atbildētāja pārkāpusi Civillikumā noteiktās bērna tiesības un ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību. Diemžēl minētais tiesas spriedums negarantē bērna mātes godprātīgu attieksmi tā pildīšanā.

Likumdevējs nav noteicis atbildību vecākam, kuram ar tiesas spriedumu piešķirta aizgādība pār bērnu, ja vecāks nepilda ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību. Līdz ar to tiesas sprieduma, kurš nosaka saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību, izpilde balstās uz vecāku godaprātu un cieņu pret Civillikuma 181.pantā noteiktajām bērna tiesībām uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem.⁸⁴

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.panta I. daļa nosaka, ka *par bērna aprūpes pienākumu nepildīšanu vecākiem vai personām, kas viņus aizstāj, izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz simt četrdesmit eiro.*⁸⁵

2008.gada pētījumā par Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizāciju tiek uzsvērts, ka kā viens no iespējamajiem risinājumiem minētajai vecāku atbildības problēmai būtu naudas soda piemērošana tam no vecākiem, kas nepilda tiesas spriedumu par saskarsmes tiesību īstenošanas kārtību. Lai to realizētu, būtu nepieciešams papildināt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.pantu,

⁸³ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedums.2009.

⁸⁴ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

⁸⁵ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. LR likums. 2015.gada 10.marta redakcija.

nosakot, ka par tiesas spriedumā noteiktās saskarsmes kārtības neievērošanu tam no vecākiem, kas pārkāpj tiesas noteikto, izsaka brīdinājumu vai piemēro naudas sodu no divdesmit pieciem līdz piecdesmit latiem, ja vien vecāks nav griezies bāriņtiesā vai tiesā, lai pārskatītu saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību un saskarsmes aizliegumu var pamatot ar būtiskiem speciālistu rakstveidā formulētiem atzinumiem.⁸⁶

Pašlaik Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 173.pantā nav veikti minētie grozījumi, kā arī šādi Saeimā nav iesniegts Likumprojekts, kurš paredzētu minētos grozījumus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Analizējot šo priekšlikumu, autore secina, ka naudas sods nebūtu efektīvs, ņemot vērā Krimināllikuma 168.pantā noteiktās sankcijas tiesas nolēmuma nepildīšanas gadījumā, kuras nav pierādījušas savu efektivitāti.

Krimināllikuma 168.pants spēkā esošajā redakcijā nosaka, ka *par ļaunprātīgu izvairīšanos no tiesas vai bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām ar bērnu, kā arī tiesas nolēmuma, kas paredz bērna nogādāšanu atpakaļ uz valsti, kurā ir viņa dzīvesvieta, izpildes vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma nepildīšanu, vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma izpildes kavēšanu soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.*⁸⁷

Iepriekšējā, 2010.gada 21.oktobra, redakcijā Krimināllikuma 168.pants noteica, ka *par ļaunprātīgu izvairīšanos no tiesas vai bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām ar bērnu, izpildes vai ļaunprātīgu šā nolēmuma nepildīšanu, vai ļaunprātīgu tā izpildes kavēšanu soda ar arestu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz astoņdesmit minimālajām mēnešalgām.*⁸⁸ Ar jauno, spēkā esošo regulējumu, pants paredz arī sankcijas par tiesas nolēmuma, kas paredz bērna nogādāšanu atpakaļ uz valsti, kurā ir viņa dzīvesvieta, ļaunprātīgu nepildīšanu vai kavēšanu.

Savukārt, vēsturiskajā, pamata redakcijā, kas pieņemta 1998.gadā, 168.pants nosaka sankcijas par nepilngadīgā neatdošanu un bērna atšķiršanu no mātes, tēva un aizbildņa. *Tas ir, par nepilngadīgā neatdošanu tiesas noteiktajā termiņā lietās par nepilngadīgā dzīvesvietas noteikšanu vai lietās par nepilngadīgā atdošanu mātei, tēvam vai aizbildnim, kā arī par nepilngadīgā atšķiršanu no mātes, tēva vai aizbildņa*

⁸⁶ Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

⁸⁷ Krimināllikums. LR likums. 2015.gada 19.februāra redakcija.

⁸⁸ Krimināllikums. LR likums. 2010.gada 21.oktobra redakcija.

*pēc tiesas sprieduma izpildīšanas soda ar arestu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz desmit minimālajām mēnešalgām.*⁸⁹ Būtībā vēsturiskais, pamata regulējums līdzīgi mūsdienu regulējumam aptver jautājumu par izvairīšanos no tiesas nolēmuma pildīšanas. Jāatzīst, ka vēsturiskajā likuma redakcijā paredzētas bargākas sankcijas.

Problēma saskatāma faktā, ka Krimināllikums nosaka vecāku atbildību par ļaunprātīgu izvairīšanos no tiesas vai bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām ar bērnu, taču, analizējot tiesu praksi ģimenes tiesībās, šis regulējums nav pietiekami efektīvs, lai piespiestu vecāku, kurš īsteno ikdienas vai atsevišķu aizgādību pār bērnu, pildīt un atzīt likumā noteiktās vecāka tiesības uz saskarsmi ar bērnu. Jāpiebilst, ka, kamēr vecāks nav vērsies tiesā un tiesa nav taisījusi nolēmumu, vecāku vienošanās par saskarsmes tiesības īstenošanas kārtību, ja tāda taisīta pie zvērināta notāra, nav pakļaujama piespiedu izpildei. Līdz ar to Krimināllikuma 168.pantu nav iespējams piemērot, ja vecāki slēguši vienošanos ārpus tiesas kārtībā.

Saeimas Juridiskā komisija, pamatojoties uz Kārtības ruļļa 39.pantu, 2014.gada 2.decembrī ierosināja 12.Saeimā turpināt izskatīt 11.Saeimā neizskatītos likumprojektus, tostarp, Likumprojektu „Grozījumi Civillikumā” (Nr.1077/Lp11). Pašlaik Likumprojekts tiek virzīts uz 2. lasījumu. Likumprojekts paredz grozījumus Civillikumā sakarā ar tajā novecojošo regulējumu Latvijas Republikas Ģimenes tiesībās, jo konstatētas būtiskas nepilnības aizbildnības, aizgādības un saskarsmes tiesību institūtu tiesiskajā regulējumā. Likumprojekts paredz vairākus būtiskus grozījumus Civillikumā, tai skaitā, saistībā ar vecāka atbildību par tiesas nolēmuma nepildīšanu.

Pašlaik Civillikuma 203.panta I. daļa nosaka piecus gadījumus, kad vecākam tiek pārtrauktas aizgādības tiesības. Nolūkā veicināt tiesas nolēmumu lietās, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, labprātīgu izpildi, Likumprojekta 5.pants ierosina papildināt 203. panta I. daļu ar 6. punktu, kas nosaka, ka *aizgādības tiesības vecākam tiek pārtrauktas, ja bāriņtiesa atzīst, ka vecāks nepilda tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām.*⁹⁰

Juridiskā komisija skaidro, ka šāds ierosinājums izteikts, jo normatīvajos aktos

⁸⁹ Krimināllikums. LR likums. 1998.gada 8.jūlija redakcija.

⁹⁰ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

nav noteikta vecāku atbildība par tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, neizpildi.⁹¹

Autore secina, ka minētais ierosinājums ir lietderīgs un efektīvs. Aizgādības tiesību atņemšana vecākam, kurš ļaunprātīgi izvairās no tiesas nolēmuma pildīšanas, ir nopietns ierosinājums. Autore uzskata, ka pastāv pietiekami liela iespējamība, ka šādas izmaiņas Civillikumā atturēs vecākus no saskarsmes tiesības neievērošanas, ņemot vērā visas no aizgādības tiesību atņemšanas izrietošās sekas. Iespējams konkrētie grozījumi Civillikumā atrisinās vecāka atbildības jautājumu.

Saeimas Juridiskā komisija 2014. gada 3.decembrī ne tikai ierosina 12.Saeimā turpināt izskatīt 11.Saeimā neizskatīto, šajā darbā analizēto likumprojektu "Grozījumi Civillikumā", bet arī likumprojektu "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr.1078/Lp11). Pašlaik likumprojekts tiek virzīts uz 2.lasījumu. Likumprojekts paredz apjomīgus grozījumus Civilprocesa likumā saistībā ar lietām, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām.

Juridiskā komisija norāda, ka ārējos normatīvajos aktos šobrīd nav noteikta detalizēta tiesas nolēmumu lietās, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, izpildes kārtība, kas apgrūtina Civillikumā noteikto vecāku aizgādības tiesību pār bērnu, kā arī saskarsmes tiesību īstenošanu. Ir konstatētas būtiskas nepilnības. Ar likumprojektu plānots noteikt izpildes kārtību tiesas nolēmumu lietās, kas izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām.

Likumprojekts paredz papildināt Civilprocesa likumu ar divām atsevišķām nodaļām, proti, nodaļu „Nolēmumu izpildīšana lietās, kas izriet no aizgādības tiesībām” un „Nolēmumu izpildīšana lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām”. Nolēmumu lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām, izpilde sākuma posmā paredzēta līdzīgi kā nolēmumu lietās, kas izriet no aizgādības tiesībām, izpilde. Stājoties pie nolēmuma lietā, kas izriet no saskarsmes tiesībām, izpildes, tiesu izpildītājs vispirms izsniedz parādniekam paziņojumu par pienākumu izpildīt nolēmumu.⁹²

Saskaņā ar plānoto Civilprocesa likuma 620.²⁴ panta I. daļu, *ja tiesu izpildītāja noteiktajā laikā un vietā parādnieks nodrošina piedzinēja saskarsmi ar bērnu atbilstoši nolēmumā noteiktajai saskarsmes tiesību īstenošanas kārtībai, tiesu izpildītājs sastāda aktu par to, ka nolēmums tiek pildīts. Ja tiesu izpildītāja norādītajā*

⁹¹ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.77/Lp12.

⁹² Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

laikā un vietā bērns nav sastopams un parādnieks nav paziņojis iemeslu, kādēļ bērns nav sastopams, vai paziņojis iemeslu, kuru tiesu izpildītājs neatzīst par attaisnojošu, vai parādnieks atsakās nolēmumu izpildīt tāda iemesla dēļ, kuru tiesu izpildītājs neatzīst par attaisnojošu, tiesu izpildītājs sastāda aktu par nolēmuma nepildīšanu.

Panta II. daļa nosaka, ka attaisnojoša iemesla gadījumā *tiesu izpildītājs sastāda aktu par nolēmuma nepildīšanas attaisnojošiem iemesliem un nosaka jaunu nolēmuma izpildes laiku un vietu.* Ja parādnieks nolēmumu neizpilda, tiesu izpildītājs nosūta par to informāciju rajona (pilsētas) tiesai, kas pēc informācijas saņemšanas no tiesu izpildītāja saskaņā ar plānoto Civilprocesa 620.²⁵ panta II. daļu *uzliek parādniekam naudas sodu līdz 1500 eiro.* Panta VII. daļa nosaka, ka *naudas soda samaksa neatbrīvo parādnieku no pienākuma izpildīt nolēmumu.*⁹³

Parādnieks 10 dienu laikā pēc tiesneša lēmuma noraksta saņemšanas varēs lūgt tiesnesi, kurš naudas sodu uzlicis, atbrīvot viņu no naudas soda vai samazināt tā apmēru. Ja pēc naudas soda uzlikšanas un tiesu izpildītāja atkārtoti dota rīkojuma izpildīt nolēmumu, parādnieks vēl joprojām turpina nepildīt nolēmumu, kas izriet no saskarsmes tiesībām, tiesu izpildītājs saskaņā ar 620.²⁶ pantu, *nosūta minēto aktu prokuratūrai, lai tā izlemtu jautājumu par kriminālprocesa uzsākšanu pret parādnieku sakarā ar viņa ļaunprātīgu izvairīšanos no nolēmuma izpildes, un bāriņtiesai saskaņā ar Bāriņtiesu likumā noteikto piekritību, lai tā izlemtu jautājumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu parādniekam, kā arī aptur izpildu lietvedību.*⁹⁴

Autore uzskata, ka parādnieka tiesības lūgt tiesu samazināt naudas sodu vai atbrīvot personu no naudas soda nav efektīvs risinājums, proti, šāda kārtība ļauj personai turpināt izvairīties no tiesas sprieduma izpildes. Būtu jāapsver ierosinājums izslēgt no likumprojekta šādas parādnieka tiesības.

Saskaņā ar 620.²⁷ pantu, *ja bāriņtiesa pēc šā likuma 620.²⁶ pantā minēto darbību veikšanas nepārtrauc parādniekam aizgādības tiesības un parādnieks turpina nolēmumu nepildīt vai pastāv citi apstākļi, kas apgrūtina nolēmuma izpildi vai padara to neiespējamu, tiesu izpildītājs izsniedz izpildu dokumentu atpakaļ piedzinējam, informējot to par viņa tiesībām saskaņā ar šā likuma 244.¹³ pantu lūgt tiesu pārskatīt saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību.*⁹⁵

⁹³ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

⁹⁴ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

⁹⁵ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

Jaunā, ar likumprojektu ieviestā 244.¹³ panta mērķis ir noteikt ātru un vienkāršotu nolēmuma izmantošanas laika un vietas pārskatīšanas kārtību saistībā ar to, ka nolēmuma, kas izriet no saskarsmes tiesībām, izpilde nav iespējama.

Saskaņā ar pantu, ja saskarsmes īstenošana nav iespējama citādi, kā iekļūstot telpās, un paredzams, ka tiesu izpildītājs netiks ielaists telpās, par kurām ir ziņas, ka tajās atrodas bērns, tiesa bērna interesēs nolēmumā par saskarsmes tiesību laika un vietas pārskatīšanu var norādīt, ka telpas atveramas piespiedu kārtā. Šādā gadījumā tiesa nolēmumā norāda attiecīgo telpu adresi un laika periodu, kad telpas drīkst atvērt piespiedu kārtā.

Jāatzīmē, ka telpu atvēršana piespiedu kārtā uzskatāms kā galējais nolēmuma, kas izriet no saskarsmes tiesībām, piespiedu izpildes līdzeklis un piemērojams tikai tad, ja nav iespējama bērnam saudzīgāka nolēmuma piespiedu izpilde.

Ja tiesa savā jaunajā nolēmumā par nolēmumā noteiktā saskarsmes tiesību izmantošanas laika un vietas pārskatīšanu nebūs noteikusi telpu atvēršanu piespiedu kārtā, tad jaunā nolēmuma piespiedu izpilde notiks vispārējā kārtībā saskaņā ar likumprojektā paredzēto jauno 620.²³ un turpmākajiem pantiem. Ja tiesa savā jaunajā nolēmumā par nolēmumā noteiktā saskarsmes tiesību izmantošanas laika un vietas pārskatīšanu būs noteikusi telpu atvēršanu piespiedu kārtā, piespiedu izpildi paredzēts veikt saskaņā ar likumprojektā paredzēto jauno 620.²⁸ pantu, kas paredz telpu atvēršanu piespiedu kārtā un jauno izpildes kārtību.⁹⁶

Autore uzsver, ka telpu atvēršana piespiedu kārtā būtu jāizvērtē, ņemot vērā šādas kārtības ietekmi uz bērna interesēm, kas uzskatāmas par prioritārām tiesvedības gaitā. Protams, telpu atvēršana piespiedu kārtā kalpos kā efektīvs preventīvs līdzeklis, lai vecāks saprastu sev ar tiesas spriedumu uzlikto atbildību atzīt un pildīt likumā noteikto saskarsmes tiesību.

Likumprojekta izstrādē tika vērtēta arī šāda tiesiskā regulējuma atbilstība Latvijas Republikas Satversmes 96.pantam, kas noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību un tika secināts, ka šāds tiesiskais regulējums nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 96.pantu. Tā kā telpu, kurās atrodas bērns, piespiedu atvēršanas kārtību paredzēts noteikt Civilprocesa likumā, tad atzīstams, ka konkrētajā gadījumā privātās dzīves un mājokļa neaizskaramības ierobežojums tiks noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu. Līdz

⁹⁶ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

ar to likumprojektā noteiktais privātās dzīves un mājojla neaizskaramības ierobežojums ir noteikts ar mērķi aizsargāt citu personu (bērna un otra vecāka) tiesības, tātad tāds mērķis saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 116.pantu atzīstams par leģitīmu.⁹⁷

3.2. Saskarsmes persona

Saskaņā ar Civillikuma 182.panta III. daļu *saskarsmes tiesību attiecībā uz bērnu var ierobežot, turklāt, ja nepieciešams, var noteikt, ka ar bērnu drīkst tikties tikai trešās personas klātbūtnē.*

Saeimas Juridiskā komisija uzsver, ka Civillikuma 182.panta piemērošana praksē ir apgrūtināta, jo nav viennozīmīgi saprotams, kura institūcija nosaka to trešo personu, kuras klātbūtnē vecāki drīkst tikties ar bērnu, kā arī nav saprotama šādas personas izraudzīšanas kārtība. Tāpat ir dažādi traktējams termins „noteikta vieta”.⁹⁸ Likumprojekta 3.pants ierosina 182. panta III. daļu izteikt šādā redakcijā:

Tiesa, ciktāl tas atbilst bērna interesēm, saskarsmes tiesību var ierobežot, turklāt, ja nepieciešams, tiesa var noteikt, ka ar bērnu drīkst tikties tikai saskarsmes personas klātbūtnē vai bāriņtiesas ieteiktā noteiktā vietā, vai noteikt pienākumu noteiktā laikā kopā ar bērnu ierasties bāriņtiesā. Ja tiesa konstatē, ka ar bērnu drīkst tikties tikai saskarsmes personas klātbūtnē un puses nevar vienoties par saskarsmes personu vai bāriņtiesa nepiekrīt pušu izvēlei par saskarsmes personu, saskarsmes tiesību īsteno bāriņtiesas pārstāvja vai bāriņtiesas pilnvarotas personas klātbūtnē. Tiesa var uz laiku atņemt saskarsmes tiesību, ja saskarsme kaitē bērna interesēm un kaitējums citādi nav novēršams.

Kā arī rosina papildināt 182.pantu ar V. daļu šādā redakcijā:

Saskarsmes persona ir fiziska persona, kuras klātbūtnē, ja tā piekrīt, īsteno saskarsmes tiesību. Saskarsmes persona var būt arī cita persona (piemēram, krīzes centrs, psihologu apvienība), kas nodrošina speciālista klātbūtni saskarsmes tiesības īstenošanas laikā.⁹⁹

Juridiskā biroja ierosinājums ir aizstāt likumprojekta piedāvātajā 182.panta V. daļas redakcijā vārdu „cita” ar vārdu „juridiska” un izslēgt iekavas un vārdus

⁹⁷ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

⁹⁸ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

⁹⁹ Likumprojekts Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

„(piemēram, krīzes centrs, psihologu apvienība)”¹⁰⁰

Juridiskā komisija norāda, ka ar grozījumiem tiek precizēta kārtība, kādā bērna vecāki un citas personas, kam uz to ir tiesības, drīkst tikt ar bērnu trešās personas klātbūtnē un tiek noteikta minētās personas izraudzīšanas kārtība. Likumprojekta nolūks nav mainīt līdzšinējo praksi attiecībā uz, to, kas šobrīd var būt trešās personas, kuras klātbūtnē tiek īstenota saskarsme. Parasti tās ir bērnam tuvas personas, visbiežāk radnieki. Tomēr arī šobrīd ne vienmēr puses var panākt vienošanos, ka trešā persona ir bērna radnieks vai cita bērnam tuva persona, ir arī situācijas, kad personai, kuras klātbūtnē īstenojama saskarsme, ir nepieciešamas speciālas zināšanas, piemēram, psihologa zināšanas. Tāpēc likumprojekts precizē, ka saskarsmes persona ir fiziska persona, bet tā var būt arī cita persona (krīzes centrs, psihologu apvienība u. c.), kas nodrošina speciālista klātbūtni saskarsmes tiesību īstenošanas laikā. Galvenais, ka šī cita persona, neatkarīgi no savas darbības juridiskās formas var nodrošināt attiecīga, bērna interesēm atbilstoša speciālista klātbūtni saskarsmes tiesību īstenošanas laikā.¹⁰¹

Autore atbalsta šādus iespējamus grozījumus un uzskata, ka par saskarsmes personu jāizvēlas bērnam tuva persona, lai nodrošinātu bērna interešu aizsardzību. Šis ierosinājums ir uzskatāms par lietderīgu, taču tam nav prioritāra nozīme, ņemot vērā vecāku atbildības jautājumu, kurš skatīts iepriekšējā nodaļā.

3.3. Informācija

Likumprojekta “Grozījumi Civillikumā” 4.pants ierosina papildināt Civillikumu ar jaunu pantu, proti, 182.¹ pantu šādā redakcijā:

Izšķirot strīdus par aizgādības tiesībām, kā arī nosakot saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, papildus citiem apstākļiem tiesa ņem vērā uzticamu informāciju par visiem gadījumiem, kad tā persona, kas vēlas izlietot aizgādības vai saskarsmes tiesību, lietojusi vardarbību pret bērnu vai bērna vecāku.

*Izšķirot strīdus par aizgādības tiesībām, papildus citiem apstākļiem tiesa ņem vērā tiesas noteiktās saskarsmes tiesības izmantošanas kārtības pārkāpumus.*¹⁰²

Šāds likuma grozījums tiek piedāvāts, jo normatīvajos aktos nav noteikta

¹⁰⁰ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.77/Lp12.

¹⁰¹ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

¹⁰² Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

informācija, kādu tiesai būtu jāņem vērā, izšķirot strīdus par aizgādības tiesībām, kā arī nosakot saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.¹⁰³

Formulējums ir pārņemts no Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievieti un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu 3.1. panta, kuru arī Latvijai ir interese pēc iespējas ātrāk ratificēt. Konvencijas Izskaidrojošais ziņojums paredz, ka papildus citiem faktoriem vardarbības gadījumi pret nevardarbīgo vecāku, tikpat lielā mērā kā pret bērnu, ir jāņem vērā, pieņemot nolēmumus attiecībā uz aizgādību un saskarsmes tiesībām. Daudziem vardarbības upuriem un viņu bērniem saskarsmes tiesību nolēmumu izpilde var radīt nopietnu drošības apdraudējumu. Izskaidrojošais ziņojums nemin, kas būtu uzskatāms par „uzticamu informāciju” par vardarbības gadījumiem, acīmredzot atstājot to tiesas vērtējumam. Uzticama informācija varētu būt gan liecinieku liecības, informācija no citiem pierādīšanas līdzekļiem, gan cita informācija, ko tiesa atzīst par uzticamu, piemēram, izraksti no ārstniecības iestādēm vai personām, krīzes centriem, psihologa atzinumi.¹⁰⁴

Juridiskais birojs neatbalsta šāda panta iekļaušanu Civillikumā un piedāvā izvērtēt nepieciešamību izslēgt no likumprojekta 182.¹ pantu. Savu nostāju Juridiskais birojs pamato ar to, ka panta saturā ietvertā norma sistēmiski neiekļaujas Civillikuma Ģimenes tiesību daļā, jo regulē procesuāla rakstura jautājumus, kas jāņem vērā tiesai izšķirot civiltiesisko strīdu aizgādības vai saskarsmes tiesību izmantošanas strīdos. Uzsver, ka piedāvātā norma ir pretrunā ar jau esošajām Civillikuma normām un citām spēkā esošajām Bāriņtiesu likuma un Civilprocesa likuma normām. Juridiskais birojs uzsver, ka likumprojektā ietvertā tiesību norma uzliek tiesai pienākumu izšķirt civiltiesisko strīdu ārpus prasības robežām, kas ir pretrunā ar Civilprocesa likuma 192.pantu, jo tiek pieprasīts vērtēt visus vardarbības gadījumus pret bērnu vai bērna vecāku neierobežotā laika periodā. Tiesai tiek pieprasīts vadīties no pagātnes fakta, kurš nav saistīts ar pašreizējā civiltiesiskā strīda izšķiršanu. Tādējādi tiek būtiski un nepamatoti ietekmētas pašreizējās vecāka aizgādības vai saskarsmes tiesības. Nav pamata tiesai vērtēt kopsakarā ar aizgādības vai saskarsmes tiesībām tādus vardarbības gadījumus, kas saistīti ar bērna vecāku, bet nav vērsti pret bērnu. Šie gadījumi ir savstarpēji nošķirami un paredz atšķirīgus atbildības pamatus un sekas.

Formulējot tiesību normu, tiek izmantoti neskaidri termini. Izšķirot

¹⁰³ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11.

¹⁰⁴ Turpat ¹⁰³

civiltiesiskos strīdus, tiesai ir jāņem vērā pierādījumi, kuriem ir nozīme lietā. Pierādīšanas līdzekļu veidi ir regulēti Civilprocesa likumā. „Uzticama informācija” nav ne Civillikumā lietots termins, ne arī civilprocesuāls termins.¹⁰⁵

Autore uzskata, ka normas ieviešana ir lietderīga, jo, lai gan no juridiskā viedokļa, vardarbības gadījumi ir savstarpēji nošķirami un paredz atšķirīgus atbildības pamatus un sekas, no bērna interešu viedokļa, šo informāciju nepieciešams ņemt vērā.

Likumprojekts “Grozījumi Civilprocesa likumā” paredz precizēt informāciju, kāda norādāma tiesas nolēmumā lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, kā arī izpildu rakstā, kas izdots, lai izpildītu šādu nolēmumu.

Saskaņā ar grozījumiem, 244.¹² panta I. daļas 3.punktā noteikts, ka *tiesa nolēmumā var noteikt pušu pienākumus saskarsmes tiesību īstenošanas nodrošināšanā un izdevumu saskarsmes tiesību īstenošanai sadali starp pusēm saskarsmes tiesību īstenošanai*. Panta III. daļa, savukārt nosaka, ka *lietās, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, tiesa nolēmumā brīdina puses, ka gadījumā, ja spriedums netiks izpildīts labprātīgi, tiks piemērots naudas sods saskaņā ar šo likumu, tiks izlemts jautājums par aizgādības tiesību pārtraukšanu vai atņemšanu, kā arī puse saskaņā ar krimināllikumu būs atbildīga par ļaunprātīgu nolēmuma nepildīšanu*.

Civilprocesa 238.panta II. daļa nosaka, ka *pēc puses lūguma tiesa var pieņemt lēmumu, ar kuru uz laiku līdz sprieduma taisīšanai par laulības šķiršanu vai laulības neesamību nosaka, tostarp, bērna aprūpes kārtību, saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību*.

Likumprojekta “Grozījumi Civilprocesa likumā” 16.pants ierosina papildināt likumu ar jaunu pantu, proti, 238.¹ pantu, kurš detalizēti nosaka puses lūguma izskatīšanas kārtību un to, kādu informāciju bāriņtiesai jāsniedz tiesai pēc tās pieprasījuma.

Juridiskā komisija norāda, ka Civilprocesa likumā nav skaidri nodefinēts prasības priekšmets lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām. Ar Likumprojektu

¹⁰⁵ Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.77/Lp12.

“Grozījumi Civilprocesa likumā” tiek precizēts prasības pieteikuma lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām, saturs.

Likumprojekta 17.pants ierosina papildināt Civilprocesa likuma 244.² pantu ar III. daļu šādā redakcijā:

Lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām, prasītājs prasības pieteikumā papildus šā likuma 128. pantā minētajam norāda:

1) saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, laiku un vietu;

2) ja prasītājs vēlas, lai saskarsmes tiesības tiktu īstenotas saskarsmes personas klātbūtnē, – ziņas par attiecīgo saskarsmes personu (fiziskām personām – vārdu, uzvārdu, personas kodu un adresi, juridiskām personām (piemēram, krīzes centrs, psihologu apvienība) – nosaukumu, juridisko adresi un reģistrācijas numuru).¹⁰⁶

¹⁰⁶ Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11.

Kopsavilkums

1. Latvijas ģimenes tiesību regulējumā trūkst efektīva piespiedu mehānisma, kas noteiktu, kā piespiest otru vecāku pildīt likumā noteikto un ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību.
2. Likumdevējs nav noteicis atbildību vecākam par tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, neizpildi.
3. Likumdevējs nav paredzējis kārtību, kas ļautu izvērtēt un pakļaut piespiedu izpildei vienošanās par saskarsmes tiesības īstenošanu, kas slēgtas ārpus tiesas procesa.
4. Krimināllikuma norma, kas nosaka vecāku kriminālatbildību par ļaunprātīgu izvairīšanos no tiesas vai bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām, nav pietiekami efektīva.
5. Plānotās izmaiņas ar likumprojektu „Grozījumi Civillikumā”, kas nosaka aizgādības tiesību pārtraukšanu, ja vecāks nepilda tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, atturēs vecākus no saskarsmes tiesības kārtības neievērošanas, ņemot vērā visas no aizgādības tiesību atņemšanas izrietošās sekas.
6. Ar likumprojektu „Grozījumi Civilprocesa likumā” plānotā izpildes kārtība tiesas nolēmumu lietās, kas izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām, nodaļā “Nolēmumu izpildīšana lietās, kas izriet no saskarsmes tiesībām”, viennozīmīgi atrisinās vecāku atbildības jautājumu par ar tiesas spriedumu noteikto saskarsmes tiesības īstenošanas kārtības pildīšanu.
7. Likumprojektā “Grozījumi Civilprocesa likumā” plānotais noteiktais naudas sods uzskatāms par piemērotu, taču ar grozījumiem noteiktās parādnieka tiesības lūgt tiesu samazināt sodu vai atbrīvot no soda uzskatāmas par nelietderīgām, respektīvi, šīs tiesības padara mazāk efektīvu izpildes kārtību tiesas nolēmumu lietās, kas izriet no saskarsmes un aizgādības tiesībām. Autore ierosina izvērtēt piespiedu izpildes līdzekļa, naudas soda, piemērošanas problemātiku, izslēdzot iespēju personu atbrīvot no naudas soda vai to samazināt.

8. Telpu atvēršana piespiedu kārtā kā viens no nolēmuma tiesību piespiedu izpildes līdzekļiem uzskatāms par ārkārtīgi efektīvu līdzekli, taču autore uzskata, ka jāizvērtē, kā šī kārtība ietekmēs nepilngadīgo bērnu un viņa psihi, ņemot vērā, ka bērna interesēm jābūt uzskatāmām par prioritārām kā tiesas procesa tā sprieduma piespiedu izpildes laikā.

9. Ar likumprojektu „Grozījumi Civillikumā” precizētā kārtība, kādā bērna vecāki un citas personas drīkst tikt ar bērnu trešās personas klātbūtnē un tiek noteikta minētās personas izraudzīšanas kārtība. Viennozīmīgi, izvēloties saskarsmes personu, jāņem vērā bērna intereses un kontakts ar šo personu.

10. Ar likumprojektu „Grozījumi Civilprocesa likumā” paredzēts noteikt informāciju, kādu tiesai jāņem vērā, izšķirot strīdus par aizgādības tiesībām, kā arī nosakot saskarsmes tiesības izmantošanas kārtību, precīzāk, vardarbības gadījumus, kas saistīti ar bērna vecāku, bet nav vērsti pret bērnu. Autore uzskata, ka normas ieviešana ir lietderīga, jo, lai gan no juridiskā viedokļa, vardarbības gadījumi ir savstarpēji nošķirami un paredz atšķirīgus atbildības pamatus un sekas, no bērna interešu viedokļa, šo informāciju nepieciešams ņemt vērā.

Izmantotā literatūra un avoti

Autoru kolektīvs. Bojārs J., Fridrihsons I., Iklāva Ā. Vēbera J. Zinātniskajā redakcijā. Latvijas PSR laulības un ģimenes kodeksa komentāri. Rīga: Avots, 1985.

Autoru kolektīvs. Prof. Torgāna K. zinātniskajā redakcijā. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 57.lpp.

Latuņina A. Par 1937.gada Civillikuma attīstību. Latvijas Vēstnesis, 1995. 15. decembris, nr.195

Lībiņa - Egnere I. Pētījums Ģimenes tiesībās Civillikuma Ģimenes tiesību daļas modernizācijai. Tieslietu ministrija, 2008.

Vēbers J. Ģimenes tiesības Latvijā. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 112.-130.lpp.

Vēbers J. Latvijas Civillikums cauri visam mūžam. Grām.: Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 131.-155.lpp.

Vēbers J. Latvijas PSR ģimenes tiesības. Rīga: Zvaigzne, 1984.

Švarecs F. Latvijas 1937.gada 28.janvāra Civillikums un tā rašanās vēsture. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011.

Civillikums. Kodifikācijas nodaļas 1937.gada izdevums. LR likums. Rīga: Valsts tipogrāfija, 1998.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas laulības un ģimenes kodekss. Rīga: Liesma, 1977.

Civillikums. LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 1993.

Krimināllikums. LR likums. 1998.gada 8.jūlija redakcija. Pieejams:
<http://www.likumi.lv>

Civillikums: LR likums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.

Civilprocesa likums. LR likums. Rīga: firma AFS, 2014.

Krimināllikums. LR likums. 2010.gada 21.oktobra redakcija. Pieejams:
<http://www.likumi.lv>

Krimināllikums. LR likums. 2015.gada 19.februāra redakcija. Pieejams:
<http://www.likumi.lv>

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. LR likums. 2015.gada 10.marta redakcija. Pieejams: <http://www.likumi.lv>

Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.1077/Lp11. Pieejams: <http://www.saeima.lv>

Likumprojekts. Grozījumi Civillikumā. Nr.77/Lp12. Pieejams: <http://www.saeima.lv>

Likumprojekts. Grozījumi Civilprocesa likumā. Nr.1078/Lp11. Pieejams: <http://www.saeima.lv>

LPSR Augstākās tiesas plēnuma 1968.gada 27.marta lēmums Nr.1. Par tiesu praksi laulības šķiršanas lietās. Latvijas PSR Augstākās Tiesas Biļetens, 1968, nr.1.

Tiesu prakses apkopojums: Par tiesu praksi strīdu izskatīšanā par aizgādības (kopīgas, atsevišķas, ikdienas) un saskarsmes tiesībām un uzturlīdzekļiem bērnam. LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments, 2012.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2005.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2007.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas lēmums. 2008.

Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas spriedums. 2009.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedums. 2009.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Saskarsmes tiesība un tās realizācija” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Ilze Rozentāle
(*personiskais paraksts*)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai
Vadītājs: docents Erlens Kalniņš _____
(*personiskais paraksts*) (datums)

Recenzents: _____
(*personiskais paraksts*)

Darbs iesniegts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedrā

2015.gada __.____.

Metodiķe: _____
(*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ prot. Nr. ____

(*datums*)

Komisijas sēdes sekretārs: _____
(*personiskais paraksts*)